HUMAK

O P I N N Ä Y T E T Y Ö

Vertaistuki vapaaehtoistoiminnan vahvistajana

Vapaaehtoisten vertaistuen kehittäminen
yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihankkeessa

Noora Kiiski

Yhteisöpedagogi YAMK

(90 op)

11/2024

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Yhteisöpedagogi YAMK

Tekijä: Noora Kiiski
Opinnäytetyön nimi: Vertaistuki vapaaehtoistoiminnan vahvistajana: Vapaaehtoisten vertaistuen kehittäminen yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihankkeessa
Sivumäärä: 56 ja 9 liitesivua
Työn ohjaaja: Pekka Kaunismaa
Työn tilaaja: Yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihanke

Vapaaehtoistoiminta voi parhaimmillaan olla merkittävänä muutoksen mahdollistaja, joka vahvistaa yhteisöjä ja edistää laajempaa yhteiskunnallista kehitystä luomalla uusia mahdollisuuksia osallisuudelle. Vapaaehtoistoiminta edellyttää kuitenkin toimivia tukirakenteita ja riittäviä resursseja, jotta se pysyy mielekkäänä, kestävänä ja vaikuttavana. Yksi merkityksellinen tuen muoto on vapaaehtoisten välisen vertaistuen mahdollistaminen. Tämä opinnäytetyö syventyi vapaaehtoisten välisen vertaistuen kehittämiseen Suomen yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihankkeessa, jossa vapaaehtoiset yhteisökummit tukevat kiintiöpakolaisina Suomeen muuttaneiden kotoutumista.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli kartoittaa, miten eri maiden yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmissa on kehitetty vapaaehtoisten vertaistukea sekä selvittää, miten näitä vertaistuen käytäntöjä voisi soveltaa Suomen pilottihankkeessa. Opinnäytetyö keskittyi erityisesti tarkastelemaan sitä, miten vertaistuki voi edistää vapaaehtoisten motivaatiota, sitoutumista ja osaamisen kehittymistä.

Opinnäytetyön aineisto kerättiin hyödyntämällä benchmarkingia, asiantuntijahaastattelua ja yhteisöllistä ideointia. Benchmarkingin avulla kartoitettiin kansainvälisiä vertaistuen käytäntöjä, ja irlantilaisen yhteisölähtöisen kotoutumisen organisaation kanssa tehdyn asiantuntijahaastattelun kautta syvennettiin ymmärrystä käytäntöjen vaikutuksista ja tulevaisuuden kehittämismahdollisuuksista. Yhteisöllisessä ideoinnissa arvioitiin ja ideoitiin pilottihankkeen työntekijöiden kanssa soveltuvia käytäntöjä.

Tulokset osoittavat, että vertaistuki voi olla keskeinen tekijä erityisesti vapaaehtoisten hyvinvoinnin ja jaksamisen tukemisessa, mikä vahvistaa motivaatiota ja sitoutumista toimintaan. Vertaistuki voi myös auttaa vähentämään yksinäisyyden tunnetta toiminnassa, kun vapaaehtoiset voivat kokea itsensä osaksi suurempaa yhteisöä, jolla on yhteinen tavoite. Opinnäytetyön tuotoksena syntyi kehittämisehdotuksia vapaaehtoisten välisen vertaistuen vahvistamiseen yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihankkeessa. Vaikka työ keskittyi laajasti yhteisölähtöiseen kotoutumiseen, työssä esitettyjä havaintoja ja käytännön suosituksia voi soveltaa yleisemminkin erilaisissa vapaaehtoistoiminnan ympäristöissä, joissa on tarvetta kehittää tukirakenteita vapaaehtoisten hyvinvoinnin sekä motivaation ja sitoutumisen ylläpitämiseksi.

Asiasanat: vapaaehtoistoiminta, vertaistuki, yhteisölähtöinen kotoutuminen

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences
Community Educator, Master's degree

Author: Noora Kiiski
Title: Peer Support as a Strengthener of Voluntary Work: Developing Volunteer Peer Support in the Community-Based Integration Pilot Project
Number of Pages: 56 and 9 attachment pages
Supervisor: Pekka Kaunismaa
Commissioned by: The Community-Based Integration Pilot Project

Volunteering can play a significant role in strengthening communities and advancing broader societal development by creating new opportunities for inclusion. However, effective volunteer work requires well-functioning support structures and adequate resources to remain meaningful, sustainable, and impactful. One vital form of support is enabling peer support among volunteers. This thesis focused on developing peer support among volunteers within a Finnish community-based integration pilot project where volunteer community mentors support the integration of quota refugees.

The aim of the thesis was to explore how peer support has been developed in community-based integration programs in various countries and examine how these practices could be applied to the Finnish pilot project. The study particularly addressed how peer support can enhance volunteers' motivation, commitment and skills development.

The data was gathered through benchmarking, an interview, and community-based ideation. Benchmarking identified international peer support practices, while the interview with an Irish community-based integration organization provided deeper insights to the impact of these practices and future development opportunities. Community-based ideation engaged the pilot project staff in evaluating and brainstorming suitable practices.

The findings highlighted that peer support is a crucial factor in fostering volunteer wellbeing and resilience, which strengthens their motivation and commitment. It also helps reduce feelings of loneliness in voluntary work by allowing volunteers to feel a part of a larger community with a shared goal. The outcomes of the thesis include recommendations for enhancing peer support among volunteers in the pilot project. Even though the study centered on community-based integration, the findings and practical suggestions can be applied more broadly to other volunteer contexts where there is a need to strengthen support structures to maintain volunteer wellbeing, motivation and commitment.

Keywords: voluntary work, peer support, community-based integration

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO 6

1.1 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset 8

2 YHTEISÖLÄHTÖINEN KOTOUTUMINEN 10

2.1 Yhteisölähtöinen kotoutuminen maailmalla 11

2.2 Yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihanke Suomessa 12

2.3 Vapaaehtoiset yhteisölähtöisessä kotoutumisessa 14

3 TIETOPERUSTA 17

3.1 Vapaaehtoistoiminnan määrittelyä 17

3.2 Motivaatio vapaaehtoistoiminnassa 18

3.3 Sitoutuminen ja omistajuuden tunne vapaaehtoistoiminnassa 20

3.4 Vapaaehtoisten välinen vertaistuki 22

4 TUTKIMUKSELLINEN KEHITTÄMISTYÖ 25

4.1 Benchmarking 26

4.2 Asiantuntijahaastattelu 28

4.3 Yhteisöllinen ideointi 30

4.4 Eettiset kysymykset 32

5 TULOKSET 34

5.1 Benchmarkingin tulokset 34

5.2 Asiantuntijahaastattelun tulokset 38

5.3 Yhteisöllisen ideoinnin tulokset 41

5.4 Tulosten yhteenveto ja johtopäätökset 43

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

6 SUUNTAVIIVOJA VERTAISTUEN KEHITTÄMISELLE 46
6.1 Kehittämisehdotusten jalkauttaminen 48
7 POHDINTA 50
7.1 Opinnäytetyöprosessin evaluointi 52
LÄHTEET 53
LIITTEET 53

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

1 JOHDANTO

Vapaaehtoistoiminta voi parhaimmillaan olla muutosvoima, joka mahdollistaa niin vapaaehtoisen henkilökohtaisen kasvun kuin laajemmalle levittyvän yhteisöllisen muutoksen. Vapaaehtoistoiminnan avulla voidaan rakentaa yhteisöjä ja edistää yhteistä sosiaalista hyvää. (Harju 2019, 24.) Vapaaehtoisuuteen voi kaiken hyvän rinnalla liittyä kuitenkin myös kuormittavia tekijöitä. Jotta vapaaehtoistoiminta voisi olla kestävää ja toimia yhteisen hyvän edistäjänä, vapaaehtoisuuden toteutumiseen tarvitaan ihmisten, organisaatioiden tai yhteisöjen tuottamana resursseja, organisoimista ja tukea (mt., 26). Yksi merkityksellinen tuen muoto on vapaaehtoisten välisen vertaistuen mahdollistaminen. Vertaistuki ja yhteisten kokemusten jakaminen muiden vapaaehtoisten kanssa synnyttää yhteenkuuluvuuden tunnetta, joka voi auttaa myös käsittelemään vapaaehtoistehtävään liittyviä kuormittavia tekijöitä paremmin (Gray & Stevenson 2019, 8).

Tämä opinnäytetyö keskittyy vapaaehtoisten välisen vertaistuen kehittämiseen yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihankkeessa, jossa käynnistetään ja testataan yhteisökummitoimintaa 15 erilaisella kiintiöpakolaisia vastaanottavalla paikkakunnalla ympäri Suomen. Näille paikkakunnille perustetaan vapaaehtoisista koostuvia yhteisökummien ryhmiä, joiden tavoitteena on edistää kiintiöpakolaisina Suomeen saapuneiden kotoutumista. Hankkeen päätoteuttajana toimii Suomen Punaisen Ristin keskustoimisto ja hankekumppaneina ovat Humanistinen ammattikorkeakoulu, Kirkkohallitus sekä Punaisen Ristin neljä piiritoimistoa: Oulu, Länsi-Suomi, Varsinais-Suomi ja Kaakkois-Suomi. (Suomen Punainen Risti 2023.) Esittelen yhteisölähtöisen kotoutumisen taustoja ja Suomen pilottihanketta tarkemmin luvussa 2.

Yhteisölähtöistä kotoutumista on toteutettu eri tavoin ympäri maailman ja tämä opinnäytetyö sai alkunsa Suomen pilottihankkeen tarpeesta tehdä kartoitusta erilaisista käytännöistä, joita yhteisölähtöisen kotoutumisen kontekstissa on kehitetty kansainvälisesti ja joita voisi testata sekä soveltaa osana Suomen yhteisölähtöisen kotoutumisen mallin kehittämistä. Pian kansainvälisiä aineistoja selatessani aihe tarkentui yhteisölähtöisen kotoutumisen vapaaehtoisten vertaistuen käytäntöjen kartoittamiseen ja kehittämiseen. Vapaaehtoisilla on yhteisölähtöisessä kotoutumisessa keskeinen ja ajoittain vaativakin tehtävä haavoittuvassa elämäntilanteessa olevien kotoutujien tukena uudessa maassa. Jos vapaaehtoisilla ei ole tehtävässään apuna selkeitä ja riittäviä tukirakenteita, voi riskinä olla kuormittuminen tai jopa vapaaehtoistehtävästä luopu-

minen. Vertaistuen mahdollistaminen osana vapaaehtoisille järjestettävää tukea voi edistää vapaaehtoisten hyvinvointia ja sitoutumista vapaaehtoistehtävään. (Fratzke & Dorst 2019, 10–12.) Vapaaehtoisten yhteisökummien vertaistuki nostettiin esiin tärkeänä tuen muotona myös ennen pilottihankkeen aloittamista julkaistussa työ- ja elinkeinoministeriön selvityksessä yhteisölähtöisen kotoutumisen mahdollisuuksista Suomessa (Turtiainen & Sapir 2021, 49).

Suomen yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihanketta koordinoivat organisaatiot rekrytoivat ja valmentavat vapaaehtoiset yhteisökummit tehtäviinsä sekä tukevat heitä vapaaehtoistehtävässä (Suomen Punainen Risti 2023). Pilottihankkeen aikana on tarkoitus etsiä ja kokeilla, millaiset yhteisölähtöisen kotoutumisen käytännöt ja mallit toimivat Suomen kontekstissa. Pilotointivaiheessa on myös tärkeää selvittää, miten vapaaehtoisten yhteisökummien koulutus ja tuen muodot tulisi järjestää (Turtiainen & Sapir 2021, 52).

Yhteisökummit toimivat pääsääntöisesti ryhmissä kiintiöpakolaisina Suomeen saapuneita tukien. Tavoitteena on, että toiminta ei olisi työntekijävetoista, vaan yhteisökummit alkaisivat toimia itseohjautuvasti ottaen yhdessä vastuuta ja aktiivisen roolin. (Suomen Punainen Risti 2022.) Vertaistuen käytäntöjen kehittäminen ja kokeileminen voi osaltaan olla edistämässä ja tukemassa itseohjautuvuuden vahvistamista. Hankkeen ammattilaisten tarjoama tuki vapaaehtoisille on merkittävässä roolissa läpi koko toiminnan, mutta vapaaehtoisten toisilleen tarjoama tuki, toisista innostuminen ja toisilta oppiminen voi täydentää tätä tukea ja auttaa vapaaehtoisia aktiivisen roolin ottamisessa osana toimintaa ja kannustaa yhdessä toimimiseen.

Yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmia ja projekteja on toteutettu kansainvälisesti useissa eri maissa ja niissä on kehitetty käytäntöjä myös vapaaehtoisten väliselle vertaistuelle. Kansainvälisesti saadut kokemukset kertovat, että vertaistuki on kehittämisen ja kokeilemisen arvoinen tuen muoto osana muuta yhteisölähtöisen kotoutumisen vapaaehtoisille tarjottavaa tukea ja ohjausta.

Reyes Soto ja Phillimore (2020) ovat tutkineet yhteisölähtöisessä kotoutumisessa mukana olevien vapaaehtoisten motivointia ja sitoutumista Iso-Britanniassa. Heidän mukaansa merkittävä tekijä toiminnassa mukana olevien vapaaehtoisten sitoutumisessa on ollut vertaisryhmien ja -verkostojen kehittäminen. Näissä ryhmissä ja verkostoissa vapaaehtoiset ovat voineet jakaa keskenään ideoita sekä hyödyllisiä resursseja, kuten tietoa, käytännön välineitä ja materiaaleja, jotka tukevat toimintaa. (mt., 3.) Myös muualla Euroopassa toteutetuissa yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmissa muun muassa erilaiset vapaaehtoisten vertaisoppimisen foorumit ovat

osoittautuneet arvokkaaksi resurssiksi ja tukimuodoksi, joissa vapaaehtoiset ovat voineet jakaa kokemuksiaan ja oppia toisiltaan uutta (Zanzuchi, Dumann, Tissot & Skodo 2023, 98).

Phillimore, Reyes Soto, D'Avino ja Nicholls (2021) ovat tarkastelleet tunteiden roolia osana yhteisölähtöistä kotoutumista. Ottaen huomioon vapaaehtoisten erittäin keskeisen roolin yhteisölähtöisessä kotoutumisessa, vapaaehtoisten myönteisten tunteiden tukemiseen ja tätä kautta sitouttamiseen tarvitaan monenlaisia käytännön toimenpiteitä. Yhtenä esimerkkinä he nostavat esiin vertaismentoroinnin mahdollistamisen vapaaehtoisryhmien välillä. (mt., 394.) Vuonna 2022 tehty seuranta- ja arviointiraportti yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmista Euroopassa korostaa säännöllisten vertaistapaamisten ja vertaisoppimisen mahdollistamisen tärkeyttä. Mahdollisuus oppia toisilta ja vaihtaa parhaita käytäntöjä ei pelkästään lisää vapaaehtoisten motivaatiota ja auta vapaaehtoisryhmiä haastavien tilanteiden ratkaisemisessa, vaan se voi näiden kautta myös parantaa kotoutumisen tukea. (Share Network 2022, 26.)

Vapaaehtoistoimintaa yleisesti on tutkittu paljon, mutta vapaaehtoisten välisestä vertaistuesta on verrattain vähän tutkimusta. Vertaistuen avulla on kuitenkin mahdollista rakentaa kestäviä vapaaehtoisyhteisöjä. Vapaaehtoisten yhteenkuuluvuuden tunnetta vahvistavat ja vertaistukea rakentavat käytännöt tukevat sekä vapaaehtoisten toimintaa että hyödyttävät toiminnan kohderyhmiä tai yhteisöjä, joiden parissa vapaaehtoiset toimivat. (Gray & Stevenson 2019, 11–12.)

1.1 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyössäni kartoitan, miten eri maiden yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmissa on kehitetty ja toteutettu vapaaehtoisten vertaistukea. Lisäksi selvitän, miten Suomen yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihankkeessa vapaaehtoisten vertaistukea voitaisiin järjestää ja millaisia käytäntöjä kehittää vertaistuen mahdollistamiseksi. Opinnäytetyön konkreettisena tuotoksena syntyy kehittämisehdotuksia yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihankkeelle vapaaehtoisten vertaistuen vahvistamiseksi ja laajentamiseksi.

Yhteisölähtöisen kotoutumisen hankkeessa keskiössä ovat vapaaehtoisten yhteisökummien motivaatio, sitoutuminen ja osaaminen (Turtiainen 2024). Vapaaehtoisten sitoutumista toimintaan pidetään hankkeen toiminnassa erityisen tärkeänä ja hankkeen yhtenä odotettuna tuloksena on, että sitoutuneet yhteisökummit tulevat edistämään kiintiöpakolaisina Suomeen saapuneiden kotoutumista (Humak 2024). Opinnäytetyössäni keskityn erityisesti tarkastelemaan sitä, miten

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

vapaaehtoisten välinen vertaistuki voi edistää heidän motivaatiotaan, sitoutumistaan ja osaamisen kehittymistä vapaaehtoistehtävässä.

Opinnäytetyötäni ohjaavat seuraavat tutkimuskysymykset:

- Miten vapaaehtoisten motivaatiota, sitoutumista ja osaamisen kehittymistä vapaaehtoistehtävässä voidaan edistää vertaistuen keinoin?
- Millaisia käytäntöjä on havaittu toimiviksi vapaaehtoisten vertaistukea kehitettäessä eri maiden yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmissa?
- Miten vapaaehtoisten vertaistukea kannattaa lähteä kehittämään Suomen yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihankkeessa?

Vaikka tämä opinnäytetyö keskittyy laajasti vapaaehtoisten toimintaan yhteisölähtöisen kotoutumisen kontekstissa niin maailmalla kuin Suomessa, opinnäytetyössä esitettyjä havaintoja ja käytännön suosituksia on mahdollista soveltaa yleisemminkin erilaisissa vapaaehtoistoiminnan ympäristöissä. Vapaaehtoistoiminnan kentällä haasteet esimerkiksi motivaation ja sitoutumisen ylläpitämisen sekä toimivien tukirakenteiden kehittämisen suhteen voivat olla hyvin samanlaisia, vaikka toiminnan sisältö tai kohde vaihtelisi. Erityisesti tuloksista voivat hyötyä toimijat, joilla on samankaltaisia rakenteita kuin yhteisölähtöisessä kotoutumisessa, kuten haavoittuvassa elämäntilanteessa olevan kohderyhmän tukemista tai muiden vapaaehtoisten kanssa itseohjautuvasti ryhmissä toimimista.

2 YHTEISÖLÄHTÖINEN KOTOUTUMINEN

Yhteisölähtöistä kotoutumista on kehitetty ja toteutettu laajasti eri puolilla Eurooppaa ja maailmaa monin eri tavoin. Tämän moninaisuuden vuoksi sille ei ole olemassa yhtä tarkkaa määritelmää tai yhtenäistä lähestymistapaa, vaan mallit ja käytännöt vaihtelevat maittain ja paikallisten olosuhteiden mukaan. Englanninkielisestä yhteisölähtöisen kotoutumisen käsitteestä *community sponsorship* onkin nykyään muodostunut kattokäsite erilaisten maiden ja paikallisten kontekstien mukaan muokkaantuville yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmille. (Turtiainen & Sapir 2021, 22; UNHCR 2024a.)

Community sponsorship -käsitteen alle mahtuu monenlaisia paikallisia termejä ja malleja. Yleisesti yhteisölähtöisen kotoutumien ohjelmat voidaan jakaa kahteen kategoriaan: ohjelmiin, joiden tavoitteena on lisätä pakolaisten täydentäviä maahanpääsyreittejä ja ohjelmiin, joissa yhteisölähtöisyys on työkalu tukea pakolaisia, jotka ovat tulleen maahan muita reittejä, esimerkiksi osana pakolaiskiintiötä. Ensimmäiseksi mainituissa ohjelmissa kansalaisyhteiskunnan yhteisöt ja vapaaehtoiset tukevat ja sponsoroivat nimeämiensä pakolaisten saapumista ja asettumista uuteen maahan. Toiseksi mainituissa ohjelmissa vapaaehtoiset ja yhteisöt osallistuvat maahan muita reittejä saapuneiden pakolaisten kotouttamiseen. Suomessa yhteisölähtöistä kotoutumista pilotoidaan toiseksi mainittua mallia soveltaen. Yhteistä erilaisille ohjelmille on tiivis yhteistyö ja vastuun jakaminen pakolaisten vastaanotosta kansalaisyhteiskunnan ja julkisen sektorin kesken. (Turtiainen & Sapir 2021, 22.)

Vaikka yhteisölähtöisessä kotoutumisessa kansalaisyhteiskunta ja sen yhteisöt ottavat vastuuta ja aiempaa suuremman roolin kotoutumistyössä, päävastuu kotouttamisesta säilyy kuitenkin valtioilla (Turtiainen 2024). Vaikka päävastuu pakolaisten vastaanottamisesta ja kotouttamisesta säilyy edelleen valtiolla ja viranomaisilla, yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmien kehittäminen voi tuoda toimiin paljon lisäarvoa ja resursseja mahdollistaessaan pakolaisille pitkäjänteisempää, sitoutuneempaa ja koordinoidumpaa tukea kansalaisyhteiskunnan yhteisöiltä ja vapaaehtoisilta (UNHCR 2024a). Yhteisöjen aktiivisen osallistumisen mahdollistaminen ja kehittäminen on joissakin tapauksissa johtanut myös siihen, että yhteisöjen jäsenet ovat olleet aiempaan verrattuna huomattavasti avoimempia vastaanottamaan pakolaisia paikkakunnilleen ja yhteisöihinsä (Fratzke & Dorst 2019, 9).

Käsittelen seuraavissa alaluvuissa yhteisölähtöisen kotoutumisen erityispiirteitä eri puolilla maailmaa, esittelen Suomen yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihankkeen ja avaan vapaaehtoisten toimintaa yhteisölähtöisen kotoutumisen kontekstissa.

2.1 Yhteisölähtöinen kotoutuminen maailmalla

Yhteisölähtöinen kotoutuminen on alun perin syntynyt Kanadassa vuonna 1979 auttamaan Kambodžasta, Laosista ja Vietnamista paenneita pakolaisia. Tämä alkuperäinen Kanadan malli eli *private sponsorship of refugees,* pakolaisten yksityisen sponsoroinnin malli, mahdollistaa yksityisten ihmisten, yhteisöjen tai järjestöjen valita ja ottaa vastaan pakolaisia maahan. Kanadan mallissa taloudellinen sponsorointi on oleellisessa roolissa. Vähintään viidestä henkilöstä koostuva ryhmä kansalaisia vastaa vuoden ajan taloudellisen tuen lisäksi myös muusta pakolaisten kotouttamiseen liittyvästä tuesta. Yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmien kautta Kanadaan on vuosikymmenten aikana saapunut yli 300 000 pakolaista, erityisesti jo aiemmin maahan saapuneiden perheenjäseniä. (Global Refugee Sponsorship Initiative 2022a; Turtiainen & Sapir 2021, 21, 24; UNHCR 2024b.)

Kanadassa yhteisölähtöisellä kotoutumisella on pitkä historia, mutta muualla maailmassa yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmia on otettu käyttöön vasta suhteellisen hiljattain (UNHCR 2024b). Tänä päivänä yhteisölähtöistä kotoutumista kuitenkin kehitetään ja pilotoidaan ympäri maailmaa. Joissakin maissa, kuten esimerkiksi Australiassa, Irlannissa, Saksassa ja Iso-Britanniassa, yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmista on myös tullut jo osittain pysyviä käytäntöjä. (Turtiainen & Sapir 2021, 17.)

Euroopassa yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmia on ollut käytössä vuodesta 2013 alkaen. Alun perin ohjelmia Euroopassa alettiin kehittää vastauksena Syyrian ja Irakin pakolaiskriisiin. (Turtiainen 2024.) Vuonna 2016 laadittiin aloite maailmanlaajuisen pakolaisten vastaanottomallin kehittämiseksi ja se edisti myös eurooppalaisten yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmien syntymistä. Aloitteen tavoitteena oli rohkaista ja tukea valtioita perustamaan pakolaisten sponsorointiohjelmia paikallisiin konteksteihin soveltuvilla tavoilla, käyttäen Kanadassa kehitettyjä käytäntöjä esikuvina. (Turtiainen & Sapir 2021, 19.)

Myös Euroopan sisällä yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmien sisällöt eroavat toisistaan. Yhteistä ohjelmille on kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden, yhteisöjen ja yksityisten ihmisten vahvempi sitoutuminen pakolaisten vastaanottoon ja kotouttamiseen, mutta roolit ja tehtävät

kuitenkin vaihtelevat eri maissa. Osassa ohjelmista pakolaisten taloudellinen tuki on Kanadan mallin mukaisesti tiivis osa ohjelmaa, joissakin ohjelmissa taas yhteisöjen ja vapaaehtoisryhmien tarjoama tuki pakolaisille on esimerkiksi sosiaalista tai emotionaalista tukea. (Turtiainen & Sapir 2021, 21.) Sen lisäksi, että yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmat Euroopassa tarjoavat mahdollisuuden sitouttaa yhteisöjen jäseniä tiiviimmin tukemaan pakolaisten kotoutumista ja asettumista uusille paikkakunnille, ne nähdään myös tilaisuutena haastaa negatiivisia julkisia narratiiveja, joita pakolaisiin tai kotoutumistyöhön liitetään (Zanzuchi, Dumann, Tissot & Skodo 2023, 1).

Viime vuosina myös osassa Pohjoismaita on käynnistetty yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottikokeiluja. Pohjoismaisissa malleissa yhteisölähtöistä kotoutumista on muokattu pohjoismaisiin hyvinvointivaltioihin ja niissä tunnistettuihin tarpeisiin soveltuvaksi. Pohjoismaissa yhteisölähtöiseen kotoutumiseen ei esimerkiksi kuulu pakolaisten taloudellinen tukeminen, toisin kuin osassa muita Euroopan maita, vaan mallit keskittyvät pakolaisten sosiaalisen osallisuuden kasvattamiseen, käytännön apuun ja emotionaaliseen tukeen. Pohjoismaissa mallit ovat lisäyksiä maiden jo olemassa oleviin kotoutumisjärjestelmiin ja niitä kehitetään jo olemassa oleviin rakenteisiin nojautuen. Mallit pyrkivät lisäämään yhteistyötä kansallisten, alueellisten ja paikallisten viranomaisten sekä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden välille. Pidemmän aikavälin tavoitteena myös Pohjoismaissa on vakiinnuttaa yhteisölähtöinen kotoutuminen ja sisällyttää se maiden jo olemassa oleviin kotoutumisjärjestelmiin. (Löfgren 2024.)

2.2 Yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihanke Suomessa

Yhteisölähtöisen kotoutumisen mallien levitessä Euroopassa työ- ja elinkeinoministeriö tilasi selvityksen (kts. Turtiainen & Sapir 2021) yhteisölähtöisen kotoutumisen mallien kehittämisestä ja mahdollisuuksista Suomessa. Selvityksessä hahmoteltiin suosituksia, miten yhteisölähtöistä kotoutumista kannattaisi lähteä pilotoimaan Suomessa. Nykyinen pilottihanke ei ole suoraan yhtenäinen selvityksessä esitettyjen suositusten kanssa, mutta selvityksessä esiin nostettuja suosituksia on hyödynnetty hanketta suunniteltaessa ja hankehakemusta kirjoittaessa. (Matikainen 2023.)

Suomen yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihanke kohdentuu kiintiöpakolaisten tueksi. Kiintiöpakolaisella tarkoitetaan henkilöä, jolle YK:n pakolaisasiain päävaltuutettu eli UNHCR on myöntänyt pakolaisaseman ja joka saapuu Suomeen eduskunnan vuosittain määrittelemän pa-

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

kolaiskiintiön kautta pakolaisleireiltä tai kaupungeista. Nämä pakolaiset valitaan Suomeen yhteistyössä UNHCR:n kanssa uudelleensijoittamisprosessin avulla, mikä tarjoaa pakolaisille turvallisen väylän asettua maahan, joka myöntää heille oleskeluluvan. Uudelleensijoittamisen tavoitteena on tarjota pakolaisille pysyvä asuinpaikka ja mahdollisuus saada myöhemmin kansalaisuus. (Turtiainen & Sapir 2021, 14.)

Pilottihankkeessa käynnistetään ja testataan yhteisökummitoimintaa ympäri Suomea 15 erilaisessa kunnassa, jotka ottavat vastaan kiintiöpakolaisia. Paikkakunnat sijoittuvat Oulun, Länsi-Suomen, Varsinais-Suomen ja Kaakkois-Suomen alueille. Pilottihankkeessa paikallisista vapaaehtoisista koostuvat yhteisökummiryhmät auttavat maahan muuttaneiden pakolaisten pääsemistä kiinni uuden kotipaikkakuntansa elämään järjestämällä erilaisia räätälöityjä toimintamuotoja paikkakunnille sopivilla tavoilla sekä maahan muuttaneiden tarpeita, toiveita ja tilanteita kuunnellen. (Suomen Punainen Risti 2022; Humak 2024.)

Maahan muuttaneiden pääseminen osalliseksi uuden asuinpaikkansa yhteisöihin on keskeisessä roolissa osana kotoutumista (Riikonen 2024). Pilottihankkeen päämääränä on, että pakolaiset pääsisivät kotoutumaan turvallisiin yhteisöihin, joissa vapaaehtoisten yhteisökummien ja muiden toimijoiden avulla heidän sosiaaliset verkostonsa laajenisivat. Hankkeessa keskeistä on myös pakolaisten kuuleminen. Maahan muuttaneiden omia kotoutumiseen liittyviä tarpeita ja toiveita ei välttämättä aina kuulla tai niihin ei osata vastata oikea-aikaisesti. Yhteisölähtöisen kotoutumisen pilotoinnissa kiintiöpakolaiset eivät ole vain toiminnan kohde, vaan heidät kutsutaan osallistumaan kotoutumista tukevan toiminnan kehittämiseen. Pilotissa tavoitellaan sitä, että kotoutujat pääsevät tasaveroisiksi toimijoiksi ja osallisiksi uudella paikkakunnallaan sekä löytävät sen tarjoamat mahdollisuudet ja kontaktit. (Suomen Punainen Risti 2022.)

Kuten kansainvälisesti yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmissa, myös Suomen pilottihankkeessa pyritään vahvistamaan yhteistyötä eri toimijoiden välillä. Hanke tekee yhteistyötä mukana olevien kuntien, kunnissa toimivien järjestöjen sekä seurakuntien kanssa. Yhteistyötä tehdään niin valtakunnallisten kuin paikallisten kotoutumista tukevien järjestöjen kanssa. Hankkeessa hyödynnetään myös jo olemassa olevia kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kehittämiä kotoutumisen tuen hyviä käytäntöjä. Kotoutumistoimenpiteiden järjestämisvastuu säilyy viranomaisilla, mutta tavoitteena on kehittää systemaattisempaa yhteistyötä eri toimijoiden välillä sekä edistää pitkäjänteisempää suunnitelmallisuutta järjestöjen keskinäisessä yhteistyössä. (Suomen Punainen Risti 2022.)

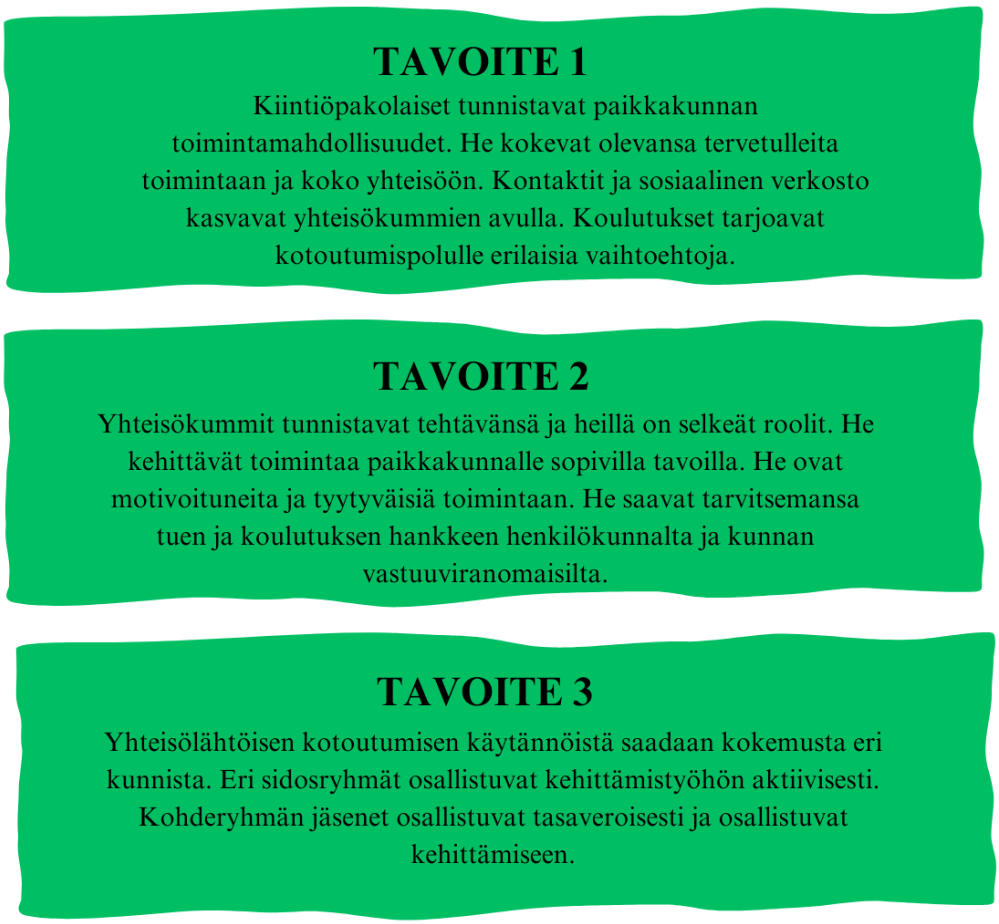

Kuvio 1: Yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihankkeen tavoitteet (Humak 2024)

Pilottihankkeen odotettuna tuloksena on, että sitoutuneet yhteisökummit ja vahva yhteisön tuki edistävät kiintiöpakolaisten kotoutumista paikkakunnilla. Hankkeen myötä tiivistynyt yhteistyö viranomaisten ja järjestöjen välillä tuo paikkakunnille lisää sekä osaamista että toimintavolyymia. Pilotin aikana testattujen toimintojen pohjalta hankkeessa kehitetään yhteisölähtöisen kotoutumisen malli, joka on Suomen kontekstiin soveltuva. (Suomen Punainen Risti 2022.)

2.3 Vapaaehtoiset yhteisölähtöisessä kotoutumisessa

Yhteisölähtöisessä kotoutumisessa vapaaehtoisilla on keskeinen rooli, sillä heidän panoksensa on toiminnan edellytys. Yhteisölähtöisen kotoutumisen kontekstissa vapaaehtoisina toimivia kutsutaan eri maissa hieman eri nimillä. Usein heitä kutsutaan sponsoreiksi maissa, jossa toimintaan sisältyy pakolaisten taloudellinen tukeminen tietyn ajanjakson ajan, kuten Kanadassa.

Belgiassa vapaaehtoisia kutsutaan hosteiksi, Saksassa mentoreiksi, ja esimerkiksi Isossa-Britanniassa ja Italiassa käytetään pelkästään termiä vapaaehtoinen. (Zanzuchi ym. 2023, 8.) Suomen yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihankkeessa vapaaehtoisista puhutaan yhteisökummeina.

Yhteisölähtöisessä kotoutumisessa pakolaisia tuetaan tyypillisesti yksityisistä henkilöistä tai yhteisöistä koostuvissa ryhmissä. Nämä vapaaehtoisryhmät sitoutuvat tukemaan tietyn ajanjakson verran pakolaisia elämän ja arjen rakentamisessa uudessa kotimaassa auttamalla heitä kotoutumaan paikalliseen kulttuuriin, perinteisiin ja yhteisöihin. Pakolaisten tukeminen voi paikallisesta kontekstista ja pakolaisten tarpeista riippuen olla esimerkiksi käytännön kysymyksissä auttamista, verkostoitumismahdollisuuksien tarjoamista niin työ- kuin vapaa-ajan yhteyksissä, logistista ja taloudellista tukea, emotionaalista tukea tai apua kielen opiskelussa. (Global Refugee Sponsorship Initiative 2022a; UNHCR 2024b.)

Monissa maissa yhteisölähtöisen kotoutumisen vapaaehtoisten tehtävät ovat hyvin laajat ja vapaaehtoiset saattavat sosiaali- ja terveyspalveluita lukuun ottamatta vastata melkein kaikesta muusta pakolaisten maahan asettumiseen liittyvistä tehtävistä. Suomessa palvelujärjestelmä vastaa monista näistä tehtävistä ja esimerkiksi taloudellinen tukeminen ei kuulu hankkeen vapaaehtoisten yhteisökummien tehtäviin. (Turtiainen & Sapir 2021, 30, 34.)

Suomessa pilottihankkeen aikana on tarkoitus kokeilujen kautta muodostaa käsitys siitä, millainen vapaaehtoisten yhteisökummien rooli on, miten heitä rekrytoidaan, millaista toimintaa yhteisökummit kehittävät yhdessä maahan muuttaneiden kanssa sekä millaista valmennusta ja ohjausta heille järjestetään. Yhteisökummien tehtävät vaihtelevat paljon paikkakuntakohtaisesti ja toimintaa räätälöidään tarpeen mukaan. Yhteisökummit voivat esimerkiksi olla apuna käytännön asioissa paikkakunnille kotoutumisessa tai tarjota sosiaalista tukea. Tarkoituksena on, että paikkakunnan toimintamahdollisuudet tulevat kiintiöpakolaisille tutuksi ja yhteisökummit voivat toimia ikään kuin saattajina paikkakuntien yhteisöihin kiintiöpakolaisten kiinnostuksen kohteiden ja tarpeiden mukaisesti. (Suomen Punainen Risti 2022; Matikainen 2023.)

Vapaaehtoisia yhteisökummeja on tähän mennessä tavoitettu mukaan hankkeessa mukana olevien paikkakuntien verkostoista ja yhteisöistä, kutsumalla suoraan ihmisiä mukaan toimintaan sekä markkinoimalla toimintaa verkossa. Kaikki vapaaehtoiset osallistuvat ennen yhteisökummitoiminnan aloittamista lyhyeen valmennukseen. Valmennuksiin on olemassa hankkeessa kehitetty valmis pohja, mutta varsinainen valmennusten sisältö muotoutuu jokaisella

paikkakunnalla hieman erilaiseksi tarpeiden mukaan. Yhteisökummivalmennus on vapaamuotoisempi kuin moni muu vapaaehtoisten perehdytyskoulutus, sillä se perustuu enemmän dialogiin ja keskusteluun kuin tietopohjaiseen kouluttamiseen. Koska yhteisölähtöisessä kotoutumisessa pyritään pois perinteisestä auttaja ja autettava -asetelmasta, jo valmennusvaiheessa korostetaan vertaisuutta. Valmennuksen tavoitteena on, että vapaaehtoiset tutustuvat jo toisiinsa ja ryhmäytyminen pääsee alkamaan, yhteisölähtöinen lähestymistapa tulee tutuksi ja vapaaehtoisten ymmärrys kotoutujista ja kotoutumisesta lisääntyy. (Suomen Punainen Risti 2022; Matikainen 2023.)

Valmennuksen jälkeen ja toiminnan alettua vapaaehtoisille yhteisökummeille tarjotaan tukea, koulutusta ja virkistystä läpi koko pilottihankkeen. Tuen järjestämisessä otetaan huomioon vapaaehtoisten ilmaisemat tarpeet eli käytännöt tuen suhteen vaihtelevat alueittain. (Suomen Punainen Risti 2022.)

3 TIETOPERUSTA

3.1 Vapaaehtoistoiminnan määrittelyä

Vapaaehtoisuus on ilmiönä ajaton ja globaali. Läpi ihmiskunnan historian erilaisissa ihmisyhteisöissä on ollut tahto auttaa muita tai omaa yhteisöään ilman odotusta palkkiosta tai korvauksesta. (Harju 2019, 18.) Vapaaehtoistoiminta perustuu yksilöiden tai yhteisöjen vapaaehtoiseen osallistumiseen ilman taloudellista korvausta. Vapaaehtoistoimintaa tehdään toisten ihmisten eduksi tai sen kautta pyritään vaikuttamaan yhteisiin asioihin ja se hyödyttää kolmatta osapuolta vapaaehtoisen oman perhe- ja ystäväpiirin ulkopuolella. Yleisesti vapaaehtoistoiminta on avointa kaikille, mikä tarkoittaa, että kuka tahansa voi toimia vapaaehtoisena riippumatta taustastaan tai henkilökohtaisista ominaisuuksistaan. (Pessi & Oravasaari 2010, 9; THL 2024.)

Avoimuus on yksi vapaaehtoistoiminnan kulmakivistä, joka mahdollistaa sen, että vapaaehtoistoimintaa on toteuttamassa moninainen joukko ihmisiä. Tietyt vapaaehtoistehtävät voivat kuitenkin vaatia erilaista osaamista tai koulutusta (THL 2024). Tällaista toimintaa voi olla esimerkiksi erityisen haavoittuvassa elämäntilanteessa olevien henkilöiden kanssa toimiminen, joka vaatii tiettyjä valmiuksia, sensitiivisyyttä ja ymmärrystä.

Vapaaehtoistoiminta kattaa laajan kirjon erilaisia tehtäviä ja rooleja, ja se on keino osallistua, toimia ja vaikuttaa. Vapaaehtoistoimintaa tarjoavat ja koordinoivat lukuisat järjestöt, mutta se voi olla myös spontaanimpaa ja epämuodollisempaa toimintaa. Myöskään järjestöjen vapaaehtoistoiminta ei muodosta yhtenäistä kokonaisuutta, sillä niiden toiminta vaihtelee aina harrastamisesta vaikuttamiseen ja auttamistyöhön. (Kansalaisareena ry 2022.)

Vaikka vapaaehtoisuus on ilmiönä universaali, sen toteutuminen heijastaa aina paikallisia kulttuurisia konteksteja (Harju 2019, 19). Tässä opinnäytetyössä hyödynnän benchmarkingia ja kartoitan kansainvälisesti eri maiden yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmissa kehitettyjä vapaaehtoisten vertaistuen käytäntöjä. Kansainvälistä vertailua tehdessä on tärkeää ottaa huomioon maiden erilaiset lähtökohdat vapaaehtoistoiminnan suhteen. Pelkästään Euroopan sisällä vapaaehtoistoiminnan edellytykset vaihtelevat merkittävästi maiden välillä. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa ja Irlannissa vapaaehtoistoiminnalla on hyvin pitkäaikaiset perinteet, ja sen vuoksi vapaaehtoistoiminnan muodot ovat näissä maissa pitkälle kehittyneitä. (Valliluoto 2014, 23.) Pohjoismaat puolestaan erottuvat siinä, että täällä vapaaehtoistoimintaan osallistuvat hyvin

monenlaiset kansalaisryhmät. Korkea elintaso ja hyvinvointiyhteiskunta luovat tasa-arvoiset edellytykset vapaaehtoistoiminnalle. (Harju 2020.)

Vapaaehtoistoiminta on merkityksellistä moneen eri suuntaan. Se hyödyttää niin vapaaehtoista itseään, toiminnan kohteena olevia ihmisiä, toimintaa tarjoavia järjestöjä ja yhteisöjä sekä ympäröivää yhteiskuntaa. (Pessi & Oravasaari 2010, 162; Kansalaisareena ry 2022.) Yksilön elämässä vapaaehtoistoiminta voi parhaimmillaan lisätä merkityksellisyyden tunnetta ja sosiaalisia kontakteja sekä tarjota mahdollisuuden kehittää itseään. Yhteiskunnan tasolla vapaaehtoistoiminta voi toimia syrjäytymisen ja yksinäisyyden vähentäjänä ja samalla edistää yhteisöllisyyttä ja osallisuutta rakentaen näin inklusiivisempaa yhteiskuntaa. (Puolitaival, Porthén & Salmela 2022.)

Vapaaehtoistoiminnan arvon on laskettu Suomessa olevan vuodessa yli kolme miljardia euroa (Hoffrén 2023). Jotta vapaaehtoistoimintaa voidaan toteuttaa, tarvitaan siihen toimivien rakenteiden ja riittävän tuen lisäksi motivoituneita yksilöitä ja yhteisöjä.

3.2 Motivaatio vapaaehtoistoiminnassa

Vapaaehtoistoiminnan tärkein resurssi on ihmisten into toimia (THL 2024). Ihmisellä on vapaaehtoistoiminnassa aina jokin päämäärä, esimerkiksi toisten ihmisten auttaminen, yhteisön hyväksi työskenteleminen tai vaikkapa ympäristön suojeleminen. Päämäärä on mahdollista saavuttaa toiminnan ja käytännön tekemisen kautta. Jotta aikomus muuttuisi toiminnaksi, tarvitaan motivaatiota, joka onkin vapaaehtoistoiminnassa keskeinen käsite. Motivaatiolla tarkoitetaan ihmisen halua toimia sekä voimaa, joka saa aikaan ja ylläpitää kaikkea toimintaa. (Harju 2019, 21.)

Motivoituminen voi tapahtua kahdella tavalla, joko sisäisesti tai ulkoisesti. Ulkoisessa motivaatiossa tekeminen perustuu ulkoisiin palkkioihin, kuten rahaan, kun taas sisäinen motivaatio syntyy tekemisen itsensä tuottamasta ilosta ja innostuksesta. Sisäinen motivaatio on yksilön omaa aktiivista pyrkimystä tehdä itselleen merkityksellisiä ja innostavia asioita. (Martela & Jarenko 2014, 14–15.) Sisäinen motivaatio on keskeistä vapaaehtoistoiminnassa, jossa ihmiset toimivat omaehtoisesta innostuksestaan käsin, yleensä ilman ulkoisia palkkioita (mt., 61).

Työelämässä sisäistä motivaatiota tukevia tekijöitä voivat olla muun muassa sopivien haasteiden tarjoaminen, etenemismahdollisuudet, mahdollisuus oppia ja kehittyä tehtävässä sekä itse-

ohjautuvuuden mahdollistaminen (Kuuluvainen 2015, 48). Näiden sisäiseen motivaatioon liittyvien kannustimien huomioiminen myös vapaaehtoistoimintaa suunnitellessa auttaa luomaan toimintaa, joka on vapaaehtoisille motivoivaa ja palkitsevaa.

Vapaaehtoistoimintaan ihmisiä motivoivat moninaiset tekijät. Usein keskeistä on halu auttaa muita ja tehdä hyvää yhteisölle. Lisäksi vapaaehtoistoiminta tarjoaa mahdollisuuden oppia uutta ja kehittää taitoja sekä syventää ymmärrystä eri aiheista. Vapaaehtoistoiminnan merkitykselliset tavoitteet ja arvot, joita toiminnan kautta voi toteuttaa, ovat osalle tärkeitä motivaation lähteitä. Vapaaehtoistoiminta voi tarjota myös tilaisuuden hankkia arvokasta kokemusta ja taitoja, jotka voivat edistää uraa tai auttaa työllistymisessä tulevaisuudessa. Monia vapaaehtoisia motivoi myös vapaaehtoistoiminnan tarjoama mahdollisuus luoda sosiaalisia suhteita, tutustua uusiin ihmisiin ja toimia yhdessä muiden kanssa. (Rochester, Paine & Howlett 2010, 123; Kuuluvainen 2015, 46.) Nykyään monelle myös itsensä toteuttaminen on keskeinen motiivi osallistua vapaaehtoistoimintaan. Vapaaehtoistoiminta voi tarjota mahdollisuuden vahvistaa omaa osaamista, tuntea itsensä tarpeelliseksi ja löytää merkitystä elämään, mikä lisää myös hyvinvointia. (Hoffrén 2023.)

Yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihankkeessa vapaaehtoiset toimivat kiintiöpakolaisina Suomeen saapuneiden kanssa. Meijeren, Lubbers & Scheepers (2023) ovat tutkineet pakolaisten kanssa toimivien vapaaehtoisten motivaation lähteitä. Heidän tuloksissaan korostuivat erityisesti humanitaariset huolenaiheet ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden tavoitteleminen osana vapaaehtoisten motivaatiota. Lisäksi pakolaisten kanssa toimivia vapaaehtoisia motivoivat tietojen ja taitojen hankkiminen ja kehittäminen vapaaehtoistoiminnan avulla.

Ilmeinen ja yksinkertainen tapa selvittää vapaaehtoisten motivaatioita on ollut kysyä siitä heiltä, mutta tätä tapaa on myös kyseenalaistettu ja pidetty riittämättömänä antamaan selkeää käsitystä motivaation lähteistä vapaaehtoistoiminnassa. Joissakin tilanteissa vapaaehtoisten kertomat asiat motivaatiostaan voivat olla ennemminkin sitä, mitä he uskovat kysyjän haluavan kuulla kuin sitä, mitä he itse ajattelevat. (Rochester ym. 2010, 121.) Ihmisillä on monenlaisia syitä osallistua vapaaehtoistoimintaan, osa enemmän ja osa vähemmän epäitsekkäitä. On kuitenkin tärkeää tunnistaa kaikenlaisia motivaatiotekijöitä, myös muita kuin helposti esiintuotavia ja sosiaalisesti hyväksyttyjä. Joskus ihmiset voivat hakea vapaaehtoistoiminnasta esimerkiksi sosiaalista arvostusta tai huomiota, mikä on hyväksyttävää ja inhimillistä. (Kuuluvainen 2015, 48.) Vapaaehtoistoiminta tähtää kuitenkin aina yhteiseen hyvään tuottaen jotakin positiivista jolle-

kin tai joillekin, myös silloin kun taustalla olisi itsekkäitäkin motiiveja. Vaikka toiminnan vaikutus kohdistuisi vain yhteen ihmiseen, heijastusvaikutukset ulottuvat aina kuitenkin myös laajemmalle ja yksittäisen ihmisen ulkopuolelle. (Harju 2019, 26.)

Vapaaehtoisten motivaatiotekijöiden selvittäminen ja ymmärtäminen on tärkeää vapaaehtoistoimintaa suunnitellessa ja kehittäessä. Esimerkiksi vapaaehtoisia rekrytoidessa on hyödyllistä tietää, miksi ihmiset haluavat lähteä vapaaehtoisiksi. Toisaalta motivaatiot voivat ajan myötä myös muuttua. Ymmärrys siitä, miten motivaatio voi muuttua ja kehittyä, sekä kyky sopeutua näihin muuttuviin tarpeisiin auttaa vapaaehtoistoimintaa organisoivia toimijoita myös sitouttamaan vapaaehtoisiaan paremmin. (Rochester ym. 2010, 119, 132.)

3.3 Sitoutuminen ja omistajuuden tunne vapaaehtoistoiminnassa

Vapaaehtoistoiminta tarvitsee toteutuakseen motivaation lisäksi myös sitoutumista. Sitoutuminen voidaan nähdä ilmiönä, jossa korostuu suhde tai side yksilön ja jonkin organisaation välillä. Sitoutumisella voidaan myös tarkoittaa ihmisen myönteistä suhtautumista jotakin tehtävää tai organisaatiota kohtaan sekä halua panostaa kyseiseen asiaan. (Harju 2019, 23.) Vapaaehtoistoiminnassa sitoutuminen tarkoittaa, että vapaaehtoinen haluaa jatkaa toiminnassa, ottaa siitä vastuuta, osallistuu aktiivisesti ja on motivoitunut (Kuuluvainen 2015, 49).

Siinä missä pitkäaikainen sitoutuminen vapaaehtoistoimintaan oli ennen normi, nykyään se on harvinaisempaa ja pitkäaikaista sitoutumista vaativien vapaaehtoistehtävien rinnalla onkin olemassa monenlaisia vapaamuotoisempia ja lyhyempää sitoutumista vaativia mahdollisuuksia toimia vapaaehtoisena. Joissakin organisaatioissa vapaaehtoisten vaihtuvuus on siis odotettavissa ja joissakin vapaaehtoistehtävissä se saattaa olla jopa toivottavaa. Toisaalta joissakin vapaaehtoistoiminnan muodoissa, kuten haavoittuvassa asemassa olevan kohderyhmän kanssa toimiessa, sitoutumista pidetään tärkeänä ja tavoiteltavana. (Rochester ym. 2010, 31, 145.) Yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmissa toimitaan usein haavoittuvassa asemassa olevien pakolaisten kanssa, joten vapaaehtoisten sitoutuminen toimintaan on erityisen tärkeää (Turtiainen 2024).

Vapaaehtoistoiminnassa sitoutuminen voi kohdistua moneen eri asiaan. Tyypillisesti vapaaehtoistoiminnassa sitoudutaan esimerkiksi vapaaehtoistoimijoiden ryhmään, organisaatioon, toiminnan kohderyhmään tai toiminnan taustalla oleviin arvoihin ja ideologiaan. Vapaaehtoisten

sitoutuminen myös muuttuu ja kehittyy toiminnan aikana. Eri asiat korostuvat ja ovat tarpeellisia toiminnan alussa ja toiminnan jatkuessa pidempään. (Pessi & Oravasaari 2010, 177.)

Yhdeksi vapaaehtoisten sitoutumisen edistäväksi tekijäksi on esitetty identiteettiä, joka kehittyy suhteessa vapaaehtoistehtävään tai vapaaehtoisyhteisöön. Kun vapaaehtoiselle rakentuu vahva vapaaehtoistehtävään liittyvä identiteetti, hän myös sitoutuu toimintaan ja kokee sen antoisana. Joskus kuitenkin voi olla vaikea määritellä, onko pitkäaikainen sitoutuminen vapaaehtoistoimintaan seurausta vahvasta vapaaehtoisrooliin liittyvästä identiteetin kehittymisestä vai onko vahva identiteetti rakentunut sen seurauksena, että vapaaehtoinen on ollut toiminnassa mukana pitkään. Joka tapauksessa vapaaehtoistoimintaa tarjoavien toimijoiden tulisi vahvistaa ja vaalia vapaaehtoistehtävään liittyvää identiteettiä ja sen muodostumista. Tämä voi tapahtua esimerkiksi antamalla tunnustusta ja arvostusta vapaaehtoisille heidän panoksestaan kiittämällä, kannustamalla ja järjestämällä vapaaehtoisille yhteisiä tapaamisia sekä myös juhla- tai virkistystilaisuuksia. (Rochester ym. 2010, 144.) Vapaaehtoinen voi myös varsinaisen tehtävän lisäksi identifioitua osaksi vapaaehtoisten ryhmää tai yhteisöä. Vapaaehtoisyhteisöön identifioituminen vahvistaa kuuluvuuden tunnetta ja voi vaikuttaa myönteisesti vapaaehtoisten hyvinvointiin, mikä edistää olennaisesti myös vapaaehtoisten motivaatiota ja sitoutumista. (Gray & Stevenson 2019, 1.)

Vapaaehtoisten sitoutumisessa keskeistä on myös omistajuuden tunne: kun vapaaehtoinen kokee ”omistavansa” toiminnan, hän myös todennäköisemmin sitoutuu siihen. Omistajuudella vapaaehtoistoiminnan yhteydessä tarkoitetaan vapaaehtoisen tunnetta ja kokemusta siitä, että jokin toiminta koetaan omaksi. (Kuuluvainen 2015, 51.) Omistajuutta voi kuvata myös kokemukseksi ”itseisyydestä”. Kyse on tunteesta, jota voisi ilmaista sanoin ”*Tämä on minun juttuni!*”. (Yeung 2020.)

Omistajuuden tunnetta on mahdollista luoda vapaaehtoistoiminnassa antamalla vapaaehtoiselle sopivissa määrin aktiivisesti vastuuta. Kun vapaaehtoisella on mahdollisuus osallistua toiminnan kehittämiseen, suunnitteluun ja päätösten tekemiseen, omistajuus lisääntyy. Omistajuutta edistävässä toimintakulttuurissa vapaaehtoinen pääsee toteuttamaan organisaation tavoitteiden lisäksi myös itseään. Vaikka tällaisessa toimintakulttuurissa on ytimessä se, että ihmisille annetaan lupa toimia ja vapaaehtoiset voivat hoitaa vastuullisiakin tehtäviä, viime kädessä vastuu kuuluu kuitenkin aina toimintaa järjestävälle organisaatiolle. (Kuuluvainen 2015, 51–53.)

Yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihankkeessa tavoitellaan sitä, että mukana olevat vapaaehtoiset toimisivat yhdessä itseohjautuvasti ja jo olemassa olevien toimintamahdollisuuksien tuntemisen lisäksi loisivat myös uusia mahdollisuuksia toimia yhteisöissä (Suomen Punainen Risti 2022). Omistajuuden tunne voi toimia näiden tavoitteiden edistämisessä arvokkaana voimavarana. Kun vapaaehtoiset kokevat tehtävän omakseen, he todennäköisesti pyrkivät tekemään sitä aktiivisella ja itsenäisellä otteella. Omistajuuden tunne voi myös kannustaa luovuuteen ja uudenlaisten ideoiden ja ratkaisujen esiin tuomiseen, kun vapaaehtoisilla on vapautta ja vastuuta vaikuttaa toimintaan sekä tehdä päätöksiä.

Omistajuuden tunteeseen liittyy keskeisesti myös omaehtoisuuden käsite. Kun vapaaehtoisella on mahdollisuus tehdä päätöksiä ja suunnitella omaa työtään itsenäisesti, tunne omistajuudesta ja sitä kautta sitoutuminen toimintaan lisääntyy. (Kuuluvainen 2015, 55.) Omaehtoisuus kytkeytyy vahvasti myös sisäiseen motivaatioon ja sen tukemiseen. Vapaaehtoistoimintaan osallistuminen perustuu pitkälti yksilöiden omaehtoiseen innostukseen eli sisäiseen motivaatioon. Jotta tätä sisäistä motivaatiota voidaan vahvistaa ja tukea, vapaaehtoistoiminnassa tarvitaan omaehtoisuutta eli sopivissa määrin tapahtuvaa valinnan- ja toiminnanvapautta. (Martela & Jarenko 2014, 6–7.)

3.4 Vapaaehtoisten välinen vertaistuki

Vertaisuus, vertaistuki ja vertaistoiminta ovat termejä, joita usein käytetään samassa merkityksessä. Vertaisuus viittaa ihmisten väliseen suhteeseen, kun taas vertaistuki määritellään kokemukseen perustuvaksi keskinäiseksi tueksi ja omaehtoiseksi toiminnaksi, jossa vertaiset toimivat sekä itsensä että toistensa hyväksi. Vertaistoiminta puolestaan kattaa kaiken vertaistukeen liittyvän toiminnan ja on siten käsitteenä laajempi kuin vertaistuki. (Mikkonen & Saarinen 2018, 9, 20.)

Vertaisuus käsitetään keskinäisenä asiantuntijuutena, voimavarana sekä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden ilmentymänä, joka muodostuu jaetuista kokemuksista. Vertaisuutta voi syntyä monenlaisilla elämänalueilla ja -tilanteissa, kuten sairastuessa tai muussa kriisitilanteessa, mutta myös työpaikoilla, opiskelupiireissä ja vapaa-ajan toiminnassa. (mt., 20.)

Vertaisuuteen liittyy keskeisesti luottamus ja vertaisten toisilleen antama tuki, eli vertaistuki. Vertaistuki on tukea, joka perustuu jaettuihin kokemuksiin. Vertaistuen kautta ihmiset voivat kokemusten jakamisen lisäksi ilmaista ja käsitellä tunteitaan, kuunnella toisiaan, oppia toisten

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

kokemuksista sekä löytää uudenlaisia keinoja toimia. Vertaistuki voi auttaa luomaan osallisuuden tunnetta ja vahvistaa ymmärretyksi tulemisen tunnetta sekä lujittaa yksilön pystyvyyden tunnetta eli uskoa omiin kykyihin. (Mikkonen & Saarinen 2018, 21; Terveyskylä 2023.)

Vapaaehtoisten keskinäinen, jaettuihin kokemuksiin perustuva vertaistuki on olennainen osa onnistuneen vapaaehtoistoiminnan kivijalkaa. Vapaaehtoistehtävään liittyvän koulutuksen ja perustietojen sekä toiminnasta saatujen kokemusten rinnalla vapaaehtoisilla tulisi olla mahdollisuus jakaa tehtävässä heränneitä ajatuksia, tunteita ja kokemuksia yhdessä muiden kanssa. Vapaaehtoisten välinen vertaistuki sekä vahvistaa vapaaehtoisten hyvinvointia, motivaatiota ja sitoutumista että mahdollistaa uusien asioiden omaksumista. Yhteisen toiminnan ja jaettujen kokemusten kautta kuulumisen tunne vapaaehtoistehtävään ja -yhteisöön voi syventyä sekä näihin liittyvä identiteetti muodostua. (Stuart, Kamerāde, Connolly, Paine, Nichols & Grotz 2020, 45, 51; Syrjänen 2017, 121, 124.)

Vapaaehtoistoimintaa tarjoavien organisaatioiden on tärkeää tarjota toiminnassa mukana oleville vapaaehtoisille yksilöllistä tukea, mutta yksilöllisen tuen rinnalla tulisi kiinnittää huomiota myös vertaistuen kehittämiseen ja vahvistamiseen. Vertaistuki ei kuitenkaan aina synny itsestään, vaan vapaaehtoisille tulisi aktiivisesti luoda mahdollisuuksia tavata, olla vuorovaikutuksessa ja tukea toisiaan (Kuuluvainen 2015, 62). Kohtaamisen paikkojen ja yhteisöllisyyttä kannattelevien rutiinien luomisen jälkeen vapaaehtoistoimintaa organisoivan työntekijän voi olla kuitenkin hyvä vetäytyä taustalle, jotta vertaistuen mahdollistavasta toiminnasta ei tule liian työntekijävetoista, vaan siinä on vahvasti mukana vapaaehtoisten itseohjautuvuus ja omaehtoisuus (Puolitaival ym. 2022).

Vertaistukeen liittyy läheisesti vertaisoppimisen käsite. Vertaisoppiminen on oppimista, joka tapahtuu vuorovaikutuksessa tasavertaisessa suhteessa olevien henkilöiden välillä. Vertaisoppimisessa korostuu sosiaalinen ulottuvuus, sillä oppijalla on aina vertainen, jonka kanssa peilata ajatuksiaan sekä omaksua uutta tietoa ja uusia taitoja. (Fields 2013, 140.) Vertaiset ovat aina samanarvoisia keskenään, mutta osalla vertaisista saattaa olla enemmän tietoa tai kokemuksia jostakin tietystä asiasta kuin toisilla. Mahdollisuus toisten kokemuksista oppimiseen voi osalle olla myös syy hakeutua mukaan vertaistuelliseen toimintaan. (Mikkonen & Saarinen 2018, 51.)

Vertaistuen yhteydessä tapahtuva oppiminen pohjautuu yleensä yksilön kokemustietoihin ja niiden jakamiseen. Vertaiset voivat peilata omia kokemuksiaan muiden kokemuksiin ja tätä

kautta syventää tietojaan ja osaamistaan. (Fields 2013, 140.) Järjestö- ja vapaaehtoistoiminnassa vertaisoppiminen voi tarjota keinoja tarvittavan osaamisen kehittämiseen sekä yhteisöllisyyden vahvistamiseen muiden vapaaehtoisten kanssa (mt., 145).

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

4 TUTKIMUKSELLINEN KEHITTÄMISTYÖ

Opinnäytetyöni on tutkimuksellinen kehittämistyö. Tutkimuksellisessa kehittämisessä tavoitellaan konkreettista muutosta ja siihen tyypillisesti kuuluu sellaisten uusien ideoiden toteuttamista, joilla pyritään parantamaan tai ratkaisemaan käytännön kehittämistarpeita. Tutkimuksellisessa kehittämistyössä painottuu kehittäminen, mutta siinä hyödynnetään tutkimuksellisia periaatteita. Tutkimuksellisuudella tarkoitetaan sitä, että kehittämistyössä syntyneet ratkaisut ja tuotettu tieto rakentuvat jo olemassa olevan tiedon päälle. Teoriapainotteista tietoa siirretään käytäntöön ja kehittämistyön aikana saavutetut tulokset puolestaan liitetään teoreettiseen tietoon. Tutkimuksellisessa kehittämistyössä oleellista kuitenkin on, etteivät asiat jää vain kuvailun tasolle, vaan niitä pyritään viemään myös käytännössä eteenpäin. Pyrkimyksenä on sekä tuottaa perusteltua tietoa että tavoitella konkreettista muutosta. (Toikko & Rantanen 2009, 22–23; Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2018, 19, 21.)

Lähestymistapana opinnäytetyössäni on tapaustutkimus. Tapaustutkimuksessa keskitytään tutkimaan jotakin rajattua kokonaisuutta eli tapausta, esimerkiksi palvelua tai prosessia. Tämän opinnäytetyön tutkimuksen kohde rajautuu vapaaehtoisten vertaistuen käytäntöjen kehittämiseen yhteisölähtöisen kotoutumisen kontekstissa. Tapaustutkimukselle ominaista on pyrkimys saada syvällistä ja yksityiskohtaista tietoa tutkittavasta tapauksesta. Painopiste on suppeassa kohteessa, ja tavoitteena on saada selville paljon tietoa sen sijaan, että tutkittaisiin laajaa joukkoa pintapuolisesti. Tapaustutkimus soveltuu erinomaisesti kehittämistyön lähestymistavaksi, kun halutaan syvällisesti ymmärtää kehittämisen kohdetta ja tuottaa uusia kehittämisehdotuksia tai -ideoita, kuten tässä opinnäytetyössä, jonka tuotoksena syntyy kehittämisehdotuksia yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihankkeelle. (Ojasalo ym. 2018, 52–54.)

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

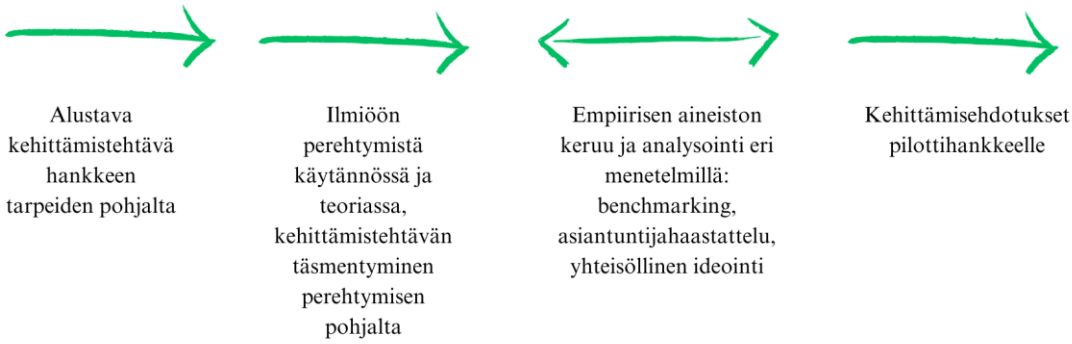

Kuvio 2: Tapaustutkimuksen vaiheet tässä opinnäytetyössä. Perustuu Ojasalon, Moilasen ja Ritalahden (2018, kuva 3.1) kuvaukseen tapaustutkimuksen etenemisestä.

Tapaustutkimuksessa tietoa kerätään monipuolisesti erilaisilla menetelmillä, jotta tutkittavasta tapauksesta saadaan syvällinen ja kokonaisvaltainen kuva (Ojasalo ym. 2018, 55). Tässä opinnäytetyössä aineistoa on kerätty hyödyntämällä benchmarkingia, asiantuntijahaastattelua sekä yhteisöllistä ideointia. Seuraavissa alaluvuissa esittelen tarkemmin käyttämiäni menetelmiä ja aineistonkeruun prosessia. Lopuksi tarkastelen opinnäytetyöhöni liittyviä eettisiä kysymyksiä.

4.1 Benchmarking

Aloitin aineistonkeruun benchmarkingilla. Benchmarking, eli vertailukehittäminen tai esikuva-analyysi, on menetelmä, jonka avulla on tarkoitus oppia hyvistä esimerkeistä ja vertailukohteista. Ideana on verrata omaa kehittämiskohdetta toiseen kohteeseen, oppia toisilta ja luoda uutta soveltamalla löydettyjä parhaita käytäntöjä oman organisaation tarpeisiin luovasti. Benchmarkingiin kuuluu myös oman toiminnan kyseenalaistamista. Benchmarkingilla pyritään siihen, että vertailu auttaa tunnistamaan oman toiminnan heikkouksia ja laatimaan tavoitteita niiden kehittämiseksi. Uusien ideoiden ja inspiraation ammentaminen erilaisista vertailukohteista voi toimia virikkeenä monenlaisiin merkittäviin oivalluksiin ja muutoksiin. (Strömmer 2005, 55; Ojasalo ym. 2018, 43–44.)

Valitsin benchmarkingin menetelmäksi opinnäytetyöhöni, koska vapaaehtoisten vertaistukea vahvistavia käytäntöjä on jo kehitetty monien maiden yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmissa ja projekteissa. Sen takia oli järkevää aloittaa kehittäminen kartoittamalla kansainvälisesti näitä muiden maiden vertailukohteita sekä oppia ja inspiroitua niistä. Benchmarkingin

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

avulla on mahdollista saavuttaa suuriakin kehityshyppäyksiä, mutta se soveltuu erinomaisesti myös pienempien kehitysaskeleiden ottamiseen (Strömmer 2005, 59).

Toteutin benchmarkingin keväällä 2024. Benchmarking on mahdollista toteuttaa vierailemalla organisaatiossa, johon omaa toimintaa on tarkoitus vertailla tai hakemalla tietoa parhaista käytännöistä erilaisista julkaisuista, kuten artikkeleista tai verkkosivuilta (Ojasalo ym. 2018, 44). Keskityn opinnäytetyössäni tarkastelemaan kansainvälisiä vertailukohteita, joten vierailu eri organisaatioissa ei ollut mahdollista, vaan hain tietoa kehitetyistä käytännöistä eri verkkolähteistä. Kartoitin käytäntöjä yhteisölähtöistä kotoutumista koordinoivien ja kehittävien organisaatioiden verkkosivuilta, minkä lisäksi kävin läpi erilaisia yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmien arviointiraportteja ja etsin niistä tietoa vapaaehtoisten vertaistukeen liittyen. Lisäksi benchmarking-aineistooni kuului sähköpostiviesti Saksan yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelman asiantuntijalta, jolta alun perin pyysin haastattelua. Aikatauluhaasteiden takia sain tietoa heidän käytännöistään sähköpostitse ja asiantuntijan suostumuksella otin viestin osaksi aineistoa.

Aineiston kokoaminen julkisista dokumenteista, kuten suunnitelmista, raporteista tai selvityksistä, ei aina ole yksinkertaista, koska tutkittavaan ilmiöön liittyvien dokumenttien löytäminen voi olla haastavaa. Yksittäinen dokumentti ei myöskään usein tarjoa kattavaa kuvaa, mutta taitava dokumenttien yhdistely voi auttaa muodostamaan monipuolisemman käsityksen tutkittavasta ilmiöstä. (Alastalo & Vuori 2021.) Aineiston kokoaminen benchmarking-prosessin aikana oli paikoin haasteellista, sillä verkkolähteistä etsiessä tieto on niin levällään. Kävin läpi eri maiden yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmien ja projektien verkkosivuja, minkä lisäksi tein erilaisia hakuja yhteisölähtöiseen kotoutumiseen, vertaistukeen ja vapaaehtoistoimintaan viittaavilla hakusanoilla. Toisen rajoitteen aineistonkeruuseen asetti myös kieli. Keräsin aineistoa englanninkielisistä lähteistä, ja tämän takia benchmarking-aineistoni on vahvasti painottunut englanninkielisten maiden yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmien kehittämiin käytäntöihin. Pyrin kuitenkin kokoamaan niin monipuolisen aineiston kuin se näiden rajoitteiden puitteissa oli mahdollista.

Kokosin aineistoa yhteen dokumenttiin ja kun aineistoon soveltuvia käytäntöjä ei enää löytynyt, luin kertynyttä aineistoa useamman kerran läpi ja aloin analysoida sitä hyödyntämällä ryhmittelyä. Aineistoa läpi käydessä eri lähteistä kerättyjen käytäntöjen välillä alkoi hahmottua samankaltaisuuksia, joiden perusteella jaoin käytännöt kuuteen eri ryhmään. Nämä ryhmät esittelen tarkemmin luvussa 5.1.

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Benchmarking-prosessissa kertyneitä tuloksia tulee analysoida kriittisesti ja luovasti oman kehittämiskohteen kontekstiin soveltaen. Kaikkia vertailukohteena olevia hyviä käytäntöjä ei voi yleensä soveltaa sellaisenaan omaan toimintaan. On tärkeää tunnistaa, mitkä havainnot tarjoavat uutta oppia, mitkä käytännöt ehkä ovat suoraan sovellettavissa myös oman toiminnan yhteydessä ja missä tapauksissa täytyy kehittää omiin tarpeisiin soveltuva ratkaisu. (Ojasalo ym. 2018, 186.) Hyödynsin benchmarking-aineistoa aineistonkeruun viimeisessä vaiheessa eli yhteisöllisessä ideoinnissa, minkä jälkeen tein yhteenvetoa tuloksista ja arvioin myös sitä, miten benchmarkingin tuloksia voi soveltaa Suomen yhteisölähtöisen kotoutumisen ja vapaaehtoistoiminnan kontekstissa, joka on erilainen suhteessa moniin vertailukohteena toimineisiin maihin.

4.2 Asiantuntijahaastattelu

Tapaustutkimuksessa käytetään usein erilaisia haastatteluja aineiston keräämiseen: haastatteluissa kehitettävän ilmiön asiantuntijoilla on mahdollisuus kuvata ja selittää ilmiötä sekä tilanteeseen johtaneita syitä (Ojasalo ym. 2018, 55). Asiantuntijoita haastatellaan, koska heillä uskotaan olevan arvokkaita tietoja ja taitoja tutkittavaan aiheeseen liittyen. Asiantuntijuus voi perustua esimerkiksi haastateltavan ammatilliseen tai institutionaaliseen taustaan. (Alastalo, Åkerman & Vaittinen 2017, 215, 218.)

Valitsin haastattelun menetelmäksi, sillä halusin haastatella vertaistuen käytäntöjä kehittäneitä asiantuntijoita yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmista ja projekteista syventääkseni verkkolähteistä kerättyä benchmarking-aineistoa, joka olisi muutoin jäänyt ehkä liian epätarkaksi ja pintapuoliseksi. Toiveenani oli asiantuntijahaastatteluiden kautta saada laajempi ymmärrys kehitetyistä vertaistuen käytännöistä sekä arvioivaa näkökulmaa käytäntöihin liittyvistä onnistumisista, haasteista ja kehittämismahdollisuuksista. Lähetin haastattelupyyntöjä useisiin yhteisölähtöistä kotoutumista toteuttaviin ja kehittäviin organisaatioihin, mutta aktiivisista pyynnöistä ja muistutuksista huolimatta sain lopulta toteutettua vain yhden haastattelun.

Haastattelin kesäkuussa 2024 kahta asiantuntijaa Irlannin The Open Community -organisaatiosta. The Open Community on Irlannin yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelman kansallinen tukiorganisaatio. Organisaatio pyrkii edistämään ja kehittämään yhteisölähtöistä kotoutumista ympäri Irlantia sekä tarjoaa yhteisölähtöisen kotoutumisen toimijoille tukea, ohjausta ja resursseja. The Open Communityn toimintaa rahoittavat EU:n turvapaikka-, maahanmuutto- ja kotouttamisrahasto sekä Irlannin Amnesty International. (The Open Community 2024a.) Pyysin

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

The Open Communityn asiantuntijoita haastateltavaksi, sillä organisaatio on kehittänyt erityisen laajasti yhteisölähtöisessä kotoutumisessa mukana olevien vapaaehtoisten vertaistuen käytäntöjä, ja he esimerkiksi koordinoivat koko maan kattavaa vapaaehtoisten vertaistukiverkostoa.

Asiantuntijahaastattelussa on mahdollista soveltaa erilaisia haastattelutyyppejä. Yleensä asiantuntijahaastattelu on jonkinlainen muunnelma teemahaastattelusta. (Alastalo ym. 2017, 220–221.) Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, jossa kysymykset valmistellaan etukäteen, mutta haastattelija voi muokata niiden järjestystä haastattelutilanteen mukaan. Tarvittaessa ennalta laadittuja kysymyksiä voidaan jättää esittämättä, ja haastattelun aikana voidaan esittää uusia, mieleen tulevia kysymyksiä. (Ojasalo ym. 2018, 108.) Teemahaastattelu soveltui erinomaisesti haastattelutyypiksi tässä opinnäytetyössä, sillä halusin haastatteluun etukäteen valmistellut teemat, jotta kehittämistyön kannalta tärkeimmät aiheet tulevat käsitellyksi, mutta samanaikaisesti halusin pitää haastattelun keskustelevana ja joustavana. Koska haastattelemani henkilöt ovat aiheen asiantuntijoita ammattinsa puolesta, halusin antaa heille vapauden puhua kokemuksistaan ja näkemyksistään niitä asioita painottaen, mitä he pitivät tärkeinä.

Haastattelurungossa mukana olleet teemat ja kysymykset koskivat kehitettyjä vertaistuen käytäntöjä sekä niihin liittyviä onnistumisia ja haasteita. Lisäksi mukana oli kysymyksiä vertaistuen vaikutuksista erityisesti vapaaehtoisten motivaatioon, sitoutumiseen ja tehtävässä kehittymiseen liittyen sekä vapaaehtoisten vertaistuen tulevaisuuden kehittämismahdollisuuksista yhteisölähtöisen kotoutumisen kontekstissa. Haastattelurunko löytyy kokonaisuudessaan tämän opinnäytetyön liitteistä.

Toteutin haastattelun verkkohaastatteluna Teamsissa. Käytin haastattelussa apuna Teamsin tallennus- ja transkriptio-ominaisuuksia. Haastattelun jälkeen litteroin haastattelun täydentämällä ja korjailemalla automaattisesti luotua transkriptiodokumenttia videotallenteen avulla. Litteroitua haastatteluaineistoa analysoin teemoittelemalla. Keskustelu polveili haastattelun aikana melko vapaasti, mutta haastatteluissa esiin nousseet asiakokonaisuudet mukailivat kuitenkin lopulta haastattelurungossa mukana olleita teemoja, ja analysointivaiheessa poimin haastatteluaineistossa esiintyneitä aiheita näiden teemojen alle.

4.3 Yhteisöllinen ideointi

Seuraavana askeleena aineistonkeruussa benchmarkingin ja asiantuntijahaastattelun jälkeen tarkoituksenani oli järjestää yhteisöllinen ideointitapaaminen Suomen yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihankkeessa toimivien vapaaehtoisten kanssa. Koin tärkeäksi saada kehittämistyöhön mukaan vapaaehtoisten näkökulmaa, kun kehittämiskohteena on nimenomaan vapaaehtoisten vertaistuki. Aikomuksenani oli järjestää eri puolilla Suomea toimiville hankkeen vapaaehtoisille verkkotapaaminen, jossa olisi mahdollisuus tutustua muihin vapaaehtoisina toimineisiin ja jossa olisi matalan kynnyksen yhteistä ideointia aiemmin keräämääni aineistoa hyödyntäen. Lähetin kutsut tapaamiseen vapaaehtoisille Punaisen Ristin koordinaattoreiden kautta, mutta osallistujien mukaan saaminen osoittautui haastavaksi enkä saanut ideointitapaamista vapaaehtoisten kanssa toteutettua.

Jouduin siis soveltamaan alkuperäistä suunnitelmaani ja järjestin yhteisöllisiä ideointimenetelmiä hyödyntävän tapaamisen lopulta vapaaehtoisten sijaan pilottihankkeessa mukana oleville työntekijöille. Tapaaminen järjestettiin Teamsissa syyskuussa 2024. Hankkeen työntekijöitä oli tapaamisessa mukana yhteensä kuusi, kolmesta eri organisaatiosta.

Yhteisöllisessä ideoinnissa ryhmä ihmisiä tuottaa uusia näkökulmia, ideoita tai ratkaisuja kehitettävään aiheeseen erilaisilla luovaan ajatteluun kannustavilla menetelmillä. Ideoidessa tavoitteena on löytää toteuttamiskelpoisia ideoita ja ideoinnin kohdalla usein myös määrä tuo laatua. (Ojasalo ym. 2018, 143, 145.) Yhteisöllisen ideoinnin tavoitteena oli pohtia ja ideoida yhdessä erilaisia menetelmiä ja aiemmin keräämiäni kansainvälisiä esimerkkejä hyödyntäen sitä, miten vapaaehtoisten vertaistukea voisi Suomen yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihankkeessa kehittää ja tunnistaa, mitkä ovat keskeisimpiä suuntaviivoja tälle kehittämiselle.

Ideointitapaamisen osallistujaryhmän vaihtuessa vapaaehtoisista hankkeen työntekijöiksi muokkasin alkuperäistä suunnitelmaani, sillä työntekijöiden rooli on luonnollisesti erilainen, ja hankkeen taustan ja toimintaympäristön syvällisen tuntemisen kautta he pystyvät tunnistamaan kehittämisen mahdollisuuksia ja haasteita hyvin konkreettisella tasolla. Halusin kuitenkin aloittaa tapaamisen muualta kuin täysin konkreettiselta tasolta ja hyödynsin alussa toivelistatekniikkaa ideointiin ja tapaamisen teemaan orientoitumisessa. Toivelistatekniikka soveltuu hyvin kehittämistyöhön, sillä sen avulla voidaan kartoittaa osallistujien toiveita ja tarpeita. Tarkoituksena on selvittää, mitä osallistujat toivoisivat kehitettävään teemaan liittyen, jos ei olisi ole-

massa mitään rajoituksia. Kysyin osallistujilta, millaista vertaistukea yhteisölähtöisen kotoutumisen vapaaehtoisille voitaisiin kehittää, jos ei olisi mitään esteitä tai rajoitteita. Osallistujat kirjasivat ideoitaan ylös Padlet-alustalle. Toivelistatekniikan etuina ovat keskittyminen hyötyihin ilman toteutettavuuden arviointia sekä uusien ideoiden syntyminen, kun osallistujia rohkaistaan esittämään ajatuksiaan vapaasti ilman kritiikkiä. (Ojasalo ym. 2018, 156–157.)

Toivelistatekniikan jälkeen siirryin esittelemään kansainvälisiä esimerkkejä vertaistuen käytännöistä benchmarkingin ja haastattelun tulosten pohjalta. Esimerkkien esittely toimi ajatusten ja ideoiden herättelynä yhteiselle keskustelulle siitä, miten esimerkkejä voisi mahdollisesti hyödyntää ja soveltaa Suomen pilottihankkeessa vapaaehtoisten vertaistukea kehittäessä.

Yhteisen vapaamuotoisemman keskustelun ja ideoinnin jälkeen vuorossa oli SWOT-analyysi. SWOT on nelikenttäanalyysi, jossa tarkastellaan vahvuuksia, heikkouksia, mahdollisuuksia ja uhkia. Tavoitteena oli pyrkiä tunnistamaan näitä osa-alueita vertaistuen kehittämisessä pilottihankkeessa. SWOT-analyysia voi soveltaa kehittämistyön ja suunnittelun väliarviointiin, jonka jälkeen analyysin tuloksia voi edelleen jatkotyöstää. (Ruohonen 2022.)

Olin luonut SWOT-analyysia varten nelikohtaisen Padlet-alustan ja jokaiseen neljään analyysin kohtaan apukysymykset. Ajatuksena oli käydä näitä osa-alueita ja kysymyksiä yhdessä keskustellen läpi ja samalla Padlet-alustalle kirjaten. Tapaamisen aika kuitenkin loppui kesken, minkä takia osallistujat kirjasivat tapaamisen jälkeisinä päivinä itsenäisesti ajatuksiaan ja ideoitaan alustalle otsikoiden alle.

Oma roolini ideointitapaamisessa oli toimia sekä fasilitaattorina että kirjurina. Fasilitoin keskustelua ja pyrin kirjaamaan keskustelussa esiin nousseita ajatuksia ja ideoita mahdollisimman täsmällisesti ylös. Tapaamisen jälkeen analysoin aineistoa eli yhteisessä keskustelussa syntyneitä muistiinpanoja ja Padlet-alustalle kertyneitä merkintöjä ryhmittelemällä niitä nelikentän mukaisesti vertaistuen kehittämiseen liittyviin vahvuuksiin, heikkouksiin, mahdollisuuksiin ja uhkiin. SWOT-analyysia tulisi jatkotyöstää pohtimalla myös toimenpiteitä, jotta analyysi ei jää vain asioiden listaamiseksi (Ruohonen 2022). Jatkoin aineiston työstöä hahmotellessani konkreettisia suuntaviivoja vertaistuen kehittämiselle.

4.4 Eettiset kysymykset

Eettisiä kysymyksiä voi esiintyä tutkimusprosessin aikana esimerkiksi tutkimuskohteen ja menetelmien valinnassa, aineiston hankinnassa, tieteellisen tiedon luotettavuudessa, tutkittavien kohtelussa sekä tutkimustulosten vaikutuksissa (Kuula 2011, 11). Olen kiinnittänyt huomiota eettisyyteen ja hyvään tieteelliseen käytäntöön läpi opinnäytetyöprosessin. Hyvä tieteellinen käytäntö edellyttää rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, mukaan lukien tulosten tallentaminen ja esittäminen sekä tutkimuksen ja sen tulosten arviointi. Tutkimuksen tulee olla suunniteltu, toteutettu ja raportoitu yksityiskohtaisesti siten, että se täyttää tieteelliselle tiedolle asetetut vaatimukset. (mt., 34–35.)

Erilaisiin dokumentteihin liittyy monenlaisia kysymyksiä niiden käyttökelpoisuudesta tutkimusaineistona (Alastalo & Vuori 2021). Julkisten dokumenttien hyödyntäminen aineistona on lähtökohtaisesti hyväksyttyä ja benchmarking-aineistoni pohjautuukin julkisiin dokumentteihin. Pyrin aineistoa kerätessäni kiinnittämään huomiota siihen, että kerään aineistoa luotettavista ja ajantasaisista lähteistä, minkä lisäksi olen tuloksia raportoidessani viitannut asianmukaisesti käyttämiini lähteisiin.

Haastatteluissa on tärkeää kertoa haastateltavalle niin haastattelun kuin koko kehittämistyön tarkoitus sekä haastattelun luottamuksellisuus (Ojasalo ym. 2018, 108). Lähettäessäni haastattelukutsuja yhteisölähtöisen kotoutumisen asiantuntijoille informoin tutkimuksestani, sen tavoitteista ja haastattelujen tarkoituksesta osana tutkimusta. Lisäksi haastateltaville on lähetetty Humakin opinnäytetyöohjeistusten mukainen seloste henkilötietojen käsittelystä ja pyydetty kirjallinen suostumus haastatteluun. Tallensin haastattelut ja kysyin luvan haastatteluiden tallentamiseen haastateltavilta jo informointivaiheessa ennen kuin haastateltavat antoivat suostumuksensa (Kuula 2011, 106–107). Haastattelutallenteet ja -litteroinnit tuhoan heti tämän opinnäytetyön valmistuttua.

Haastattelun alussa vielä kertasin haastateltavien kanssa haastattelujen tarkoituksen, jotta haastateltavilla on varmasti tieto siitä, miten heidän antamiaan tietoja käytetään kehittämistyössä. Sovin lisäksi haastateltavien kanssa, että tuon opinnäytetyössä esiin vain haastateltavien organisaation enkä heidän nimiään.

Toteutin haastattelun englanniksi, joka ei ole äidinkieleni. Pyrin huolehtimaan siitä, että haastattelukysymykset olivat selkeitä ja varmistamaan, että ymmärsin asiat oikein. Aineistoa kääntäessäni käytin apuna myös DeepL-tekoälyohjelmaa.

Haastatteluaineistoa analysoidessa tulisi tarkastella haastatteluissa ilmenneitä teemoja tulisi myös tarkastella suhteessa toisiinsa, jotta analyysista muodostuisi riittävän syvällinen (Ojasalo ym. 2018, 100). Toiveenani oli saada toteutettua useampia haastatteluja, jotta eri haastatteluissa syntynyt aineisto olisi mahdollistanut vertailun ja monipuolisuuden. Koska haastattelujen saaminen kansainvälisiltä toimijoilta osoittautui niin vaikeaksi, rajoittaa yhdestä haastattelusta kerätyn aineiston suppeus myös kattavien johtopäätösten tekemistä. Laajemman haastatteluaineiston puuttuessa pyrin tarkastelemaan teemoja suhteessa benchmarkingin ja yhteisöllisen ideoinnin avulla kerättyyn aineistoon, jotta aineisto ja analyysi muodostuisi syvällisemmäksi.

5 TULOKSET

5.1 Benchmarkingin tulokset

Tässä alaluvussa kerron, millaisia vapaaehtoisten vertaistukea vahvistavia käytäntöjä kartoitin benchmarking-prosessin aikana. Olen ryhmitellyt benchmarkingin tulokset kuuteen eri ryhmään: mentorointi, vertaistuelliset tapaamiset, verkkofoorumit, oppimista tukevat verkostoitumistapahtumat, kehittämisryhmät ja juhlatilaisuudet.

Mentorointi

Monissa yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmissa käytetään mentorointia vahvistamaan vapaaehtoisten vertaistukea. Mentoroinnissa kokeneemmat vapaaehtoisryhmät tai yksittäiset vapaaehtoiset tukevat uusia vapaaehtoisryhmiä.

Ryhmien välisen mentoroinnin on koettu olevan ensiarvoisen hyödyllistä. Erityisesti maissa, joissa yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmiin liittyy paljon byrokratiaa ja pakolaisten taloudellista tukemista, kokeneemmat vapaaehtoisryhmät ovat voineet olla uusien ryhmien apuna esimerkiksi hakemusprosessissa. Lisäksi kokeneemmat vapaaehtoisryhmät ovat voineet jakaa ideoita ja neuvoja toimintaan, inspiroida, tukea ja kannustaa uusia vapaaehtoisia sekä antaa ohjausta haastaviin tilanteisiin ja turhautumisen hetkiin, mikä vähentää uusien vapaaehtoisten mahdollista ylikuormittumista ja tukee heidän hyvinvointiaan. (Phillimore & Reyes 2019, 21.)

Saksassa jotkut vapaaehtoisryhmistä ovat omissa kaupungeissaan innostaneet ja tukeneet uusia vapaaehtoisryhmiä osallistumaan toimintaan. Tämä on koettu sekä yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelman että uuden vapaaehtoisryhmän toiminnan käynnistämisen kannalta erittäin toimivaksi, sillä uudet vapaaehtoiset ovat hyötyneet pidempään toiminnassa mukana olleiden ryhmien kokemuksista ja paikallisista yhteyksistä, joita he ovat jo luoneet. (Schmidt 2024.)

Iso-Britanniassa ryhmämentorina toimiminen on oma vapaaehtoistoiminnan muotonsa yhteisölähtöisen kotoutumisen kontekstissa. Siellä kokeneella vapaaehtoisella, joka on aiemmin toiminut pakolaisia vastaanottavassa ja tukevassa ryhmässä, on mahdollisuus toimia ryhmämentorina, joka opastaa uusia vapaaehtoisryhmiä. Ryhmämentori osallistuu vapaaehtoisryhmien tapaamisiin ja hänen tehtäviinsä voi kuulua esimerkiksi tiedon jakaminen paikallisista verkostoista, resursseista ja muista hyödyllisistä kontakteista, kysymyksiin ja huolenaiheisiin vastaaminen omia kokemuksia hyödyntäen sekä uusien ryhmien rohkaiseminen ja kannustaminen.

Taustaorganisaatio yhdistää ryhmämentorit ja uudet vapaaehtoisryhmät toisiinsa. Lisäksi ryhmämentoreita tuetaan esimerkiksi järjestämällä neuvontaa, koulutuksia ajankohtaisista teemoista ja resursseista yhteisölähtöiseen kotoutumiseen liittyen, yhteisiä oppimistapaamisia ryhmämentoreiden kesken parhaiden käytäntöjen jakamiseksi ja vertaistuen mahdollistamiseksi sekä tarjoamalla erilaista materiaalia mentoroinnin tueksi. (Sponsor Refugees 2024a.)

Perinteisemmän mentoritoiminnan lisäksi Iso-Britanniassa on mahdollisuus toimia myös vapaaehtoisena ”aihementorina”. Aihementoreilla on asiantuntemusta ja osaamista jostakin pakolaisten tukemiseen liittyvästä teemasta, ja he voivat jakaa osaamisalueeseensa liittyvää tietoa ja neuvoja vapaaehtoisryhmille. Aihementoreilla on myös mahdollisuus tulla puhumaan ja jakamaan asiantuntemustaan yhteisölähtöisen kotoutumisen vapaaehtoisille tarkoitettuihin tilaisuuksiin. Lisäksi aihementorit voivat olla mukana kehittämässä erilaisia resursseja ja materiaaleja, jotka tukevat vapaaehtoisten toimintaa pakolaisten kanssa. (Sponsor Refugees 2024a.)

Vertaistuelliset tapaamiset

Yleisin tapa edistää vapaaehtoisten vertaistukea yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmissa on erilaisten vertaistuellisten tapaamisten järjestäminen. Näitä tapaamisia järjestetään eri maissa sekä paikallisesti että valtakunnallisesti. Säännöllisissä tapaamisissa pyritään luomaan yhteyksiä eri ryhmien välille ja tarjoamaan tilaisuus jakaa kokemuksia, toimivia käytäntöjä ja muuta vapaaehtoisten asiantuntemusta. (Zanzuchi, Dumann, Tissot & Skodo 2023, 29; The Open Community 2024b.)

Siinä missä mentorointi tapahtuu pääasiassa vapaaehtoisryhmien kesken ja organisaatiot ovat vain taustatukena, vertaistuellisissa tapaamisissa organisaatiot ovat enemmän vastuussa järjestelyistä. Myös vertaistuellisiin tapaamisiin kutsutaan kuitenkin kokeneita vapaaehtoisia tai vapaaehtoisryhmiä esimerkiksi Irlannissa ja Iso-Britanniassa. He kertovat kokemuksistaan vapaaehtoisina, herättelevät keskustelua ja reflektointia sekä vastaavat alkuvaiheessa olevien vapaaehtoisryhmien kysymyksiin. (Reset 2024; The Open Community 2024b.) Joissakin maissa tapaamisiin on kutsuttu myös muiden maiden vapaaehtoisia. Esimerkiksi Australiassa vapaaehtoisten verkossa järjestettävissä vertaisfoorumeissa ovat vierailleet Uuden-Seelannin yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottiin osallistuneet vapaaehtoiset jakamassa kokemuksiaan ja näkemyksiään (Community Refugee Sponsorship Australia 2021, 9).

Saksassa vertaistukitapaamisia on järjestetty sekä verkossa että kasvokkain. Tapaamisissa mukana olevat vapaaehtoiset ovat voineet jakaa kokemuksiaan sekä hyviä käytäntöjä. Tapaamiset

ovat vahvistaneet vapaaehtoisten tunnetta siitä, että he ovat osa suurempaa pakolaisia tukevaa vapaaehtoisten ryhmää. Lisäksi vapaaehtoisten toiminnassa tarvittavat tiedot ja taidot ovat kasvaneet, kun he ovat päässeet oppimaan muiden kokemuksista. (Schmidt 2024.)

Yhdysvalloissa yhteisölähtöisen kotoutumisen vapaaehtoisilla on mahdollisuus liittyä erilaisiin käytäntöyhteisöihin (communities of practice), joissa eri rooleissa toimivat tai eri vaiheissa olevat vapaaehtoiset voivat jakaa oppimiaan kokemuksia ja käytäntöjä, kehittää erilaisia materiaaleja ja lisätä tukea ja tietoa yhteisöjen välillä. Erillisiä käytäntöyhteisöjä on esimerkiksi aloitteleville vapaaehtoisille, kokeneemmille vapaaehtoisille sekä ryhmien johtajavapaaehtoisille. Käytäntöyhteisöjä tuetaan säännöllisten tapaamisten järjestämisessä. (Church World Service 2024.)

Oppimista tukevat verkostoitumistapahtumat

Monet yhteisölähtöisen kotoutumisen organisaatiot järjestävät vapaaehtoisille erilaisia oppimista tukevia webinaarityyppisiä verkostoitumistapahtumia, joissa on aina etukäteen sovittu teema. Tapahtumissa on yleensä alustus tietystä aiheesta joko organisaation edustajalta tai ulkopuoliselta asiantuntijalta, minkä jälkeen tarjotaan mahdollisuus keskustelulle, kysymyksille, yhteiselle pohdinnalle ja verkostoitumiselle. Nämä tapahtumat järjestetään yleensä koko maan laajuisesti verkossa.

Sekä Iso-Britanniassa että Amerikassa on järjestetty tapahtumia Lunch and Learn -konseptilla. Näissä lounasaikaan järjestetyissä webinaareissa yhteisölähtöisen kotoutumisen organisaatiot ja ulkopuoliset asiantuntijat puhuvat aiheista, jotka tukevat vapaaehtoisten toimintaa pakolaisten kanssa. Tapahtumien teemoja ovat olleet esimerkiksi vahvan ryhmän rakentaminen, yhteistyö paikallisten viranomaisten ja muiden toimijoiden kanssa, työllistymisen tukeminen ja valmistautuminen tuki-/sponsorointisuhteen päättymiseen. (Church World Service 2024; Sponsor Refugees 2024b.)

Britanniassa on käytössä myös Cuppa and Collaboration -nimellä kulkeva tapahtumakonsepti, joka tukee niin vapaaehtoisten oppimista ja tehtävässä kehittymistä kuin yhteistyön vahvistamista vapaaehtoisten välille. Verkossa järjestettävissä tapahtumissa keskitytään aina tiettyyn aiheeseen, kuten onnistuneeseen työskentelyyn tulkkien kanssa, koulujen kanssa tehtävään yhteistyöhön tai traumainformoituun työotteeseen. Tapahtumiin kutsutaan asiantuntijoita ulkopuolisista organisaatioista kouluttamaan valitusta aiheesta ja kertomaan, miten heidän organi-

saationsa voivat tukea vapaaehtoisia aiheen tiimoilta. Asiantuntijapuheenvuoron lisäksi tapahtumissa ovat tärkeässä roolissa myös kysymykset, yhteinen keskustelu ja verkostoituminen. (Reset 2024.)

Saksassa vapaaehtoisille järjestetään kursseja erilaisista teemoista, kuten kulttuurienvälisestä viestinnästä. Nämä kurssit ovat vapaaehtoisille erilaisista aiheista oppimisen lisäksi mahdollisuus jakaa kokemuksia ja oppia myös toisiltaan. (Schmidt 2024.)

Verkkofoorumit

Vapaaehtoisille on luotu myös erilaisia verkkofoorumeja, jotka vahvistavat vertaistukea eri puolilla maata toimivien vapaaehtoisten välillä. Yleisesti käytössä ovat esimerkiksi WhatsApp-ryhmät, jotka toimivat alustana vapaaehtoisryhmien keskinäisille tuelle ja oppimiselle (Community Refugee Sponsorship Australia 2021, 9; Zanzuchi ym. 2023; 29). WhatsAppin lisäksi käytössä on ollut myös Facebook-ryhmiä, joissa vapaaehtoiset voivat etsiä tukea, kysyä kysymyksiä ja jakaa oppimiaan asioita toisten vapaaehtoisten kanssa ympäri maan (Community Refugee Sponsorship Australia 2024).

Australiassa yhteisölähtöisestä kotoutumisesta vastaava organisaatio on luonut verkossa toimivan ”yhteisökeskuksen”. Tämä on yhteisölähtöisen kotoutumisen vapaaehtoisille tarkoitettu suljettu verkkoalusta, jonne vapaaehtoiset saavat liittymiskutsun. Alustalla on esimerkiksi foorumi, jossa vapaaehtoiset ympäri maata voivat kysyä kysymyksiä, jakaa neuvoja ja tietoa keskenään Lisäksi alustalla on materiaaleja pakolaisten tukemiseen ja yhteisölähtöiseen kotoutumiseen liittyen, tallenteita aiemmin järjestetyistä vertaisfoorumeista ja vapaaehtoisten lisäkoulutuksista sekä organisaation kuukausittain vapaaehtoisille julkaisema uutiskirje ajankohtaisista asioista. (Community Refugee Sponsorship Australia 2024.)

Kehittämisryhmät

Varsinaisten vertaistapaamisten lisäksi joissakin maissa yhteisölähtöisen kotoutumisen vapaaehtoisille järjestetään erilaisia mahdollisuuksia osallistua yhdessä yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmien kehittämiseen ja laajentamiseen.

Esimerkiksi Irlannissa järjestetään kehittämisryhmiä, joihin kutsutaan mukaan yhteisölähtöisessä kotoutumisessa mukana olevia vapaaehtoisia. Kehittämisryhmille järjestetään vapaaeh-

toiskokemuksen eri aihepiireihin ja näkökulmiin liittyviä kehittämistilaisuuksia. Näiden ryhmien tavoitteena on auttaa maan yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmaa kasvamaan ja kehittymään. (The Open Community 2024b.)

Britanniassa kokeneilla vapaaehtoisilla on mahdollisuus toimia ”yhteisölähtöisen kotoutumisen mestareina” (community sponsorship champions) eli vapaaehtoisina, joiden tehtävänä on levittää tietoisuutta yhteisölähtöisestä kotoutumisesta ja kasvattaa ohjelmaa innostamalla mukaan uusia vapaaehtoisia ja muita toimijoita. Nämä vapaaehtoiset voivat esimerkiksi puhua erilaisissa tilaisuuksissa ja esitellä toimintaa mahdollisille uusille vapaaehtoisille tai jakaa omia kokemuksiaan ja tarinoitaan yhteisölähtöisestä kotoutumisesta mediassa. (Sponsor Refugees 2024a.)

Juhlatilaisuudet

Erityisesti sellaisissa maissa, joissa yhteisölähtöinen kotoutuminen on vakiintunutta ja laajalti toteutettua toimintaa, kuten Iso-Britanniassa ja Irlannissa, on järjestetty yhteisölähtöistä kotoutumista juhlistavia tilaisuuksia (sponsorship celebration events tai community sponsorship awards). Näissä tapahtumissa on ollut mukana sekä vapaaehtoisia että toiminnassa mukana olevia pakolaisia ja yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmien työntekijöitä.

Juhlatilaisuuksien tarkoituksena on paitsi juhlistaa yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmia ja edistää niiden tunnettuutta, ne tarjoavat myös mahdollisuuden eri puolilta maata tulevien vapaaehtoisten ja muiden mukana olevien kohtaamisille ja kontaktien luomiselle sekä ovat tapa kiittää mukana olevia heidän panoksestaan ohjelmissa. Tilaisuudessa vapaaehtoiset ja pakolaiset pääsevät myös kertomaan yhteisölähtöiseen kotoutumiseen liittyviä kokemuksia, jotka voivat inspiroida ja kannustaa muita osallistujia. (Sponsor Refugees 2024c; The Open Community 2024b.)

5.2 Asiantuntijahaastattelun tulokset

Irlantilaisen The Open Community -organisaation kahden asiantuntijan kanssa tehdyssä haastattelussa keskustelimme heidän kehittämistään vapaaehtoisten vertaistukea vahvistavista käytännöistä sekä niiden onnistumisista ja haasteista. Lisäksi kävimme haastattelussa läpi sitä, millaisia vaikutuksia kehitetyillä vertaistuen käytännöillä on ollut vapaaehtoisiin ja millaisia kehittämismahdollisuuksia vapaaehtoisten vertaistuella voisi tulevaisuudessa olla yhteisölähtöisen kotoutumisen kontekstissa.

Vertaistuen käytännöt

Irlannissa yhteisölähtöisen kotoutumisen vapaaehtoisilla on jo pitkään ollut epävirallisempia kanavia, kuten WhatsApp-ryhmiä, joiden kautta he ovat auttaneet ja tukeneet toisiaan. The Open Community on sittemmin alkanut organisoida vapaaehtoisille vertaistukea myös koordinoidummin ja heidän tarjoamansa vertaistuen käytäntöjen kulmakivi on vapaaehtoisten vertaistukiverkosto. Vertaistukiverkosto kokoontuu säännöllisesti verkossa viiden viikon välein ja tarjoaa eri puolilla Irlantia toimiville yhteisölähtöisen kotoutumisen vapaaehtoisille mahdollisuuden tavata toisiaan. The Open Communityn asiantuntijoiden mukaan verkossa järjestettävät tapaamiset ovat olleet loistava tapa yhdistää vapaaehtoisia, jotka toimivat ympäri maata hyvin erilaisissa ympäristöissä. Tapaamisiin osallistuu tyypillisesti hyvin eri vaiheissa olevia vapaaehtoisia, osa on vasta tullut mukaan ja osa on voinut olla mukana jo kaksikin vuotta. Vertaistukiverkostossa vapaaehtoiset pääsevät jakamaan kokemuksiaan ja tapaamisten arvokkain piirre asiantuntijoiden mukaan on ollut erityisesti se, että uudemmat vapaaehtoiset ovat saaneet neuvoja ja tukea kokeneemmilta vapaaehtoisilta.

Verkostossa vierailee säännöllisesti myös puhujia, jotka jakavat ajankohtaista tietoa vapaaehtoisten toiminnan tueksi. Tapaamisissa on käsitelty esimerkiksi asumisasioiden neuvontaa ja psykologisen tuen antamista. Vierailevien puhujien myötä vapaaehtoiset ovat voineet paitsi oppia uusia asioita yhdessä, myös saaneet tietoonsa uusia työkaluja ja tietoa niiden hyödyntämisestä vapaaehtoistehtävässään.

Vertaistukiverkoston lisäksi The Open Community on koordinoinut vapaaehtoisista koostuvaa ohjausryhmää. Siinä missä vertaistukiverkosto on kaikille vapaaehtoisille avoin, ohjausryhmä on koostunut pienemmästä joukosta vapaaehtoisia, joilla on jo enemmän kokemusta toiminnasta. Vapaaehtoisten ohjausryhmä on ollut avainroolissa mukana kehittämässä yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmaa antamalla palautetta ja näkemyksiä vapaaehtoisen näkökulmasta sekä kehittämällä yhdessä työntekijöiden kanssa erilaisia dokumentteja ja arviointivälineitä. Ohjausryhmään kuuluvat vapaaehtoiset ovat olleet aktiivisesti mukana myös vertaistukiverkostossa, joten näiden kahden toiminnon välillä on ollut vahva yhteys ja tiedonkulku.

The Open Community on ollut mukana myös EU-rahoitteisessa hankkeessa, jossa on edistetty tiedonvaihtoa ja vertaistukea kansainvälisesti Irlannin ja Portugalin yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmien välillä. Hankkeen alkaessa Portugali oli alkuvaiheessa yhteisölähtöisen kotoutumisen kehittämisessä, kun taas Irlannissa puolestaan toiminta on jo laajaa ja vakiintunutta.

Osana tätä hanketta portugalilainen toimintaa aloitteleva vapaaehtoisryhmä matkusti Irlantiin tapaamaan paikallisia yhteisölähtöisen kotoutumisen vapaaehtoisryhmiä. Haastateltavien mukaan Portugalin ja Irlannin välinen yhteistyö ja tapaaminen olivat hyödyllisiä vertaistuen kannalta niin näiden maiden yhteisölähtöistä kotoutumista kehittäville organisaatioille kuin mukana oleville vapaaehtoisille. Mukana olleet vapaaehtoiset kokivat, että he pystyivät aidosti tukemaan toisiaan ja kokemusten jakaminen sekä neuvojen ja vinkkien saaminen kokeneemmilta oli arvokasta.

Kehitettyjen vertaistuen käytäntöjen haasteista keskustellessa asiantuntijat nostivat esiin tarpeen aktivoida ja kannustaa yhä useampia vapaaehtoisia mukaan vertaistuellisiin toimintoihin. Tämä toive on tullut myös mukana olevilta vapaaehtoisilta, jotka toivovat, että useampi olisi mukana vapaaehtoisten vertaistuellisissa tapahtumissa ja keskusteluissa. Haastateltavien mukaan heidän yhtenä seuraavana kehityskohteistaan on pohtia, miten toimintaa voisi edelleen laajentaa ja luoda mahdollisuuksia kaikille osallistua enemmän, etenkin kun vertaistuen hyöty on organisaatiossa tunnistettu niin vahvasti. Lisäksi haastateltavat toivat haasteena esiin sen, että muutaman viikon välein kokoontuva vertaistukiverkosto ei pysty vastaamaan kiireellisiin tilanteisiin ja kysymyksiin. Tämän takia toiminnan kannalta on ollut tärkeää, että rinnalla on myös nopeampia väyliä ottaa yhteyttä työntekijöihin tai muihin vapaaehtoisiin esimerkiksi viestiryhmien muodossa.

Vertaistuen vaikutukset

Irlantilaisten asiantuntijoiden mukaan mahdollisuus vaikuttaa toimintaan ja kehittää sitä yhdessä muiden kanssa on lisännyt vapaaehtoisten toimijuutta ja aktiivisuutta. Sekä vertaistukiverkosto että ohjausryhmä ovat tarjonneet vapaaehtoisille mahdollisuuden kertoa omia näkemyksiään ja vaikuttaa yhdessä yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmaan. Mahdollisuus vaikuttaa ja vahvistunut toimijuuden tunne on lisännyt vapaaehtoisten sitoutumista toimintaan.

Kokeneemmille vapaaehtoisille mahdollisuus tukea uudempia vapaaehtoisia on ollut merkittävä motivaation lisääjä. Pidempään toimineilla vapaaehtoisilla on matkan varrella kertynyttä kokemusta, jota he ovat mielellään jakaneet eteenpäin ja pyrkineet tukemaan uusia vapaaehtoisia kaikenlaisissa kysymyksissä omaan kokemukseensa pohjautuen. Tunne siitä, että voi tarjota apua uusille vapaaehtoisille ja hyödyntää tässä kaikkea oppimaansa, on tuonut pidempään toimineille vapaaehtoisille uudenlaista intoa toimia.

Etenkin uusien vapaaehtoisten kohdalla vapaaehtoisten välinen vertaistuki on tukenut jaksamista ja hyvinvointia. Irlannissa yhteisölähtöisessä kotoutumisessa vapaaehtoisilla on paljon vastuita pakolaisten tukemisessa ja etenkin alkuvaiheessa toiminta on voinut vaikuttaa haasteelliselta, jopa ylivoimaiselta. Muiden vapaaehtoisten tarjoama tuki ja tieto on ollut osalle uusista vapaaehtoisista lohduttavaa ja tuonut tunteen siitä, että he eivät ole yksin ja muut vapaaehtoiset ymmärtävät omien kokemustensa kautta heidän tilanteensa ja osaavat tukea haastavien tunteiden ja tilanteiden käsittelyssä.

Irlannissa yhteisölähtöisen kotoutumisen vapaaehtoisia toimii suurempien paikkakuntien lisäksi myös maaseutualueilla ja etenkin näillä pienemmillä paikkakunnilla toimivien vapaaehtoisten kohdalla verkossa kokoontuva vertaistukiverkosto on vähentänyt yksinäisyyden tunnetta toiminnassa. Vertaistuen kautta muodostuva yhteyden tunne muihin, kommunikaation mahdollistuminen ja yhteisöllisyyden muodostuminen ovat asiantuntijoiden mukaan myös vähentäneet riittämättömyyden tunnetta, joka on asiantuntijoiden mukaan hyvin yleistä vapaaehtoisilla.

Tulevaisuuden kehittämismahdollisuudet

Tulevaisuuden kehittämismahdollisuuksista keskustellessa asiantuntijat nostivat esiin kansainvälisen yhteistyön vertaistuen osalta eri maiden yhteisölähtöisen kotoutumisen kumppanien kesken. Irlannin organisaation aiempi kokemus kansainvälisestä yhteistyöstä ja sen hyödyllisyydestä vertaistuen vahvistamisessa näytti sen, että tulevaisuudessa voisi olla tärkeää tutkia, miten kansainvälinen vertaistuki voisi toimia, miten sitä voisi rakentaa ja laajentaa. Vaikka yhteisölähtöisen kotoutumisen ja pakolaisten tukemisen käytännöt vaihtelevat eri maittain, asiantuntijoiden näkemyksen mukaan monet tuen tarpeet ylittävät kansalliset rajat ja niin yhteisölähtöisen kotoutumisen organisaatiot kuin vapaaehtoisetkin hyötyisivät tiedon ja tuen jakamisesta eri maiden välillä.

5.3 Yhteisöllisen ideoinnin tulokset

Yhteisöllisen ideoinnin tavoitteena oli yhdessä hankkeen työntekijöiden kanssa keskustella, miten vapaaehtoisten vertaistukea voisi kehittää ja millaisia käytäntöjä hyödyntää vertaistuen vahvistamiseksi Suomen yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihankkeessa. Yhteisen keskustelun ja SWOT-analyysin kautta pyrimme tunnistamaan vertaistuen kehittämiseen liittyviä vahvuuksia

ja heikkouksia sekä mahdollisuuksia ja uhkia. Vapaamuotoisemmassa keskustelussa ja ideoinnissa esiin nousseet asiat olivat osittain päällekkäisiä SWOT-analyysissa esiintyneiden asioiden kanssa, joten esittelen tulokset yhdistetysti.

Osallistujien mukaan vapaaehtoisten vertaistukea hankkeessa kehittäessä ehdoton vahvuus on, että pilottihankkeessa on mukana ammattilaisia eri organisaatioista, joilla on jo paljon aikaisempaa osaamista vapaaehtoistoiminnan kehittämisestä sekä vertaistuen organisoinnista. Tällä hetkellä hankkeessa on myös paljon henkilöstöresurssia käytettävissä ja ainakin osalla alueista työntekijöillä on mahdollisuus antaa myös paljon aikaa vapaaehtoisille, mikä on erinomainen resurssi myös vertaistuen käytäntöjen kehittämistä ajatellen.

Heikkoutena osa osallistujista näki sen, että hankkeessa puuttuu yhteinen sanoitus yhteisökummista. Hankkeessa on pyritty käyttämään sanaa yhteisökummi mukana olevista vapaaehtoisista, mutta tässä on vielä paljon paikallista vaihtelua, mitä sanaa käytetään ja millainen rooli yhteisökummilla on. Yhteisen sanoituksen hakeminen ja löytäminen voisi osaltaan vahvistaa yhteisöllisyyden tunteen rakentumista vapaaehtoisten kesken valtakunnallisesti. Valtakunnallisen vertaistuen kehittämisen yhtenä hidasteena nähtiin myös se, että vapaaehtoiset eivät välttämättä aktiivisesti osallistu verkkotapaamisiin, koska eivät aina koe sitä itselleen tärkeänä väylänä. Kansainvälisiä käytäntöjä ja Suomen kontekstia peilatessa keskustelussa nousi myös esiin, kuinka eri maiden esimerkeissä vapaaehtoisilla on paljon sellaisia vastuita, jotka Suomessa kuuluvat automaattisesti työntekijöille. Yhteisölähtöisellä kotoutumisella ja ylipäätään vapaaehtoistoiminnalla on Suomessa erilaiset raamit eikä samanlainen vastuu kuulu tai pidä kuulua vapaaehtoisille kuin monissa kansainvälisesti käytössä olevissa käytännöissä.

Osallistujat tunnistivat useita sisäisiä ja ulkoisia mahdollisuuksia, joita pilottihankkeen vertaistuen kehittämisessä olisi mahdollista hyödyntää. Pilottihankkeen päätoteuttajalla Suomen Punaisella Ristillä on kehitetty eri toimialoilla malleja, joita voisi olla mahdollista soveltaa myös pilottihankkeessa vertaistukea kehitettäessä. Pilottihankkeessa pyritään vahvistamaan myös paikallisia yhteisöjä ja osallistujat toivat esille sen, että yhteisöjen vahvistuminen yleisesti mahdollistaa myös yhteisöjen keskinäisen vertaistuen vahvistumisen ja tuo yhteistä resurssia toimintaan. Paikallistasolla mahdollisuutena nähtiin myös se, että opittaisiin tekemään lisää yhteistä vapaaehtoisten ohjausta ja vertaistuen mahdollistamista paikallisten järjestöjen kanssa yhteistyössä.

Uhkana vertaistuen kehittämiselle osallistujat tunnistivat erityisesti sen, pilottihanke on kestoltaan rajattu ja vaatisi vielä toiminnan ja vapaaehtoisten roolin yhtenäistämistä. Lyhyessä hankkeessa on riskinä, että ei ehditä luoda yhteistä valtakunnallista mallia ja kokonaisuutta tai että toiminnan juurtumista ei saada tapahtumaan. Jos toiminta ei juurru valtakunnallisesti, ei myöskään ole tarvetta valtakunnalliselle vertaistuelle. Riskinä on myös, että erilaisten kokeilujen tekeminen on mahdollista, mutta käytännöt jäävät vain kokeiluiksi eikä aikaa ole pysyvien vertaistuen käytäntöjen rakentamiselle. Mahdollisena uhkana nähtiin myös vapaaehtoisten rajalliset resurssit tai liiallinen kuormitus. Osa vapaaehtoisista ei välttämättä näe vertaistuen mahdollisuutta tärkeänä tai ei halua rajallisen ajan takia sitoutua muuhun kuin vapaaehtoisen perustehtävän tekemiseen. On myös olemassa riski, että vertaistuessa toisten vapaaehtoisten ajatusten ja kokemusten vastaanottaminen voi kuormittaa.

5.4 Tulosten yhteenveto ja johtopäätökset

Aineistonkeruulla olen pyrkinyt etsimään vastauksia opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin: Miten vapaaehtoisten motivaatiota, sitoutumista ja osaamisen kehittymistä vapaaehtoistehtävässä voidaan edistää vertaistuen keinoin? Millaisia käytäntöjä on havaittu toimiviksi vapaaehtoisten vertaistukea kehitettäessä eri maiden yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmissa? Miten vapaaehtoisten vertaistukea kannattaa lähteä kehittämään Suomen yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihankkeessa?

Vertaistuki voi edistää vapaaehtoisten motivaatiota, sitoutumista ja osaamisen kehittymistä monella tasolla. Erityisesti kokeneemmille yhteisölähtöisen kotoutumisen vapaaehtoisille vertaistuen käytännöt ovat vahvistaneet heidän motivaatiotaan toimia vapaaehtoisena, kun he ovat päässeet jakamaan toiminnassa kertyneitä tietoja ja taitoja sekä tukemaan uudempia vapaaehtoisia. Muiden kokemuksista oppiminen vertaistuen kautta on tarjonnut niin uudemmille kuin kokeneemmille vapaaehtoisille mahdollisuuden jatkuvaan kehittymiseen vapaaehtoistehtävässä. Yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmissa toteutetut erilaiset vertaistuen käytännöt ovat myös itsessään antaneet mahdollisuuden osaamisen kehittymiselle, kun vapaaehtoiset ovat halutessaan päässeet kehittämään taitojaan perustehtävän lisäksi uudenlaisissa vapaaehtoistehtävissä, kuten mentorina tai ohjausryhmän jäsenenä.

Erityisen merkityksellinen työkalu vertaistuki on ollut vapaaehtoisten hyvinvoinnin ja jaksamisen ylläpitämisessä. Yhteisölähtöisen kotoutumisen vapaaehtoiset voivat vapaaehtoistehtäväs-

sään kohdata monenlaisia haastavia tilanteita ja tunteita, joita on tärkeä päästä jakamaan ja purkamaan muiden samanlaista tehtävää tekevien kanssa. Vertaistuki on tukenut etenkin uudempien vapaaehtoisten hyvinvointia, kun he ovat olleet uudenlaisten tilanteiden, tunteiden ja kysymysten äärellä. Vapaaehtoisten hyvinvoinnista huolehtiminen edistää myös vahvempaa sitoutumista toimintaan (Puolitaival ym. 2022). Hyvinvoinnin kannalta tärkeää on ollut myös vapaaehtoisten yksinäisyyden tunteen vähentyminen. Koska yhteisölähtöisessä kotoutumisessa vapaaehtoiset toimivat tyypillisesti ympäri maata, vertaistuen kautta vapaaehtoiset ovat voineet kokea olevansa osa suurempaa yhteisöä, jolla on yhteinen tavoite. Yhteisten tavoitteiden jakaminen muiden vapaaehtoisten kanssa vahvistaa kuulumisen tunnetta ja sen kautta myös hyvinvointia toiminnassa (Gray & Stevenson 2019, 1). Hyvinvoinnin tukemisen lisäksi vapaaehtoistoiminnassa muodostuva yhteisö voi myös vahvistaa vapaaehtoisten motivaatiota (Kuuluvainen 2015, 61).

Vapaaehtoisten vertaistuen käytännöt yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmissa ovat toimineet vahvasti myös kehittämisen väylänä. Vapaaehtoiset ovat voineet olla yhdessä mukana kehittämässä ja luomassa uudenlaisia toimintamalleja, minkä lisäksi heidän näkemyksiään on joidenkin maiden ohjelmissa kuultu ja hyödynnetty kehittämistyössä laajemminkin. Kun vapaaehtoisilla on mahdollisuus olla mukana toiminnan suunnittelussa ja kehittämisessä, omistajuuden tunne vapaaehtoistehtävästä kasvaa ja sitoutuminen vahvistuu (Kuuluvainen 2015, 53). Vapaaehtoisten mahdollisuus olla yhdessä toisiaan tukien mukana toiminnan kehittämisessä synnyttää myös yhteisöllisempää ja demokraattisempaa vapaaehtoiskulttuuria. Keskittyminen hierarkkisen, ylhäältä alaspäin tulevan tuen sijasta horisontaaliseen ja kaikki mukaan ottavaan toimintaan parhaimmillaan myös edistää vertaistuen syntymistä (Gray & Stevenson 2019, 11).

Suomen yhteisölähtöisen kotoutumisen pilottihankkeessa vertaistukea on potentiaalia hyödyntää niin paikallisella kuin valtakunnallisella tasolla. Jos vertaistuen käytäntöjä halutaan hankkeessa laajemmin kehittää ja juurruttaa valtakunnallisella tasolla, vapaaehtoisten roolia ja sanoitusta olisi kuitenkin tarve vielä yhtenäistää, sillä näiden suhteen on paljon paikallista vaihtelua. Jaettu vapaaehtoisrooliin liittyvä identiteetti voi vahvistaa vapaaehtoisten kuulumisen tunnetta ja sen kautta myös hyvinvointia vapaaehtoistehtävässä (Gray & Stevenson 2019, 1). Toisaalta toimivien valtakunnallisten vertaistuen rakenteiden luominen voisi myös osaltaan vahvistaa yhteisen sanoituksen ja roolin löytymistä sekä jaetun identiteetin rakentumista.

Pilottihankkeessa mukana olevat paikkakunnat ovat kuitenkin erilaisia, joten paikalliset erot ovat myös välttämättömiä. Paikallinen vaihtelu korostaa tarvetta termien ja käytäntöjen joustavuudelle, jotta ne voivat tukea vapaaehtoisia erilaisissa ympäristöissä. Hankkeen ja vapaaehtoisten toiminnan keskiössä on avata kotoutujille ovia paikallisiin yhteisöihin, joten paikallisyhteisöt voivat tarjota hedelmällisen pohjan myös vertaistuen kehittymiselle. Paikallisyhteisöt pystyvät vastaamaan paikallisiin tarpeisiin ja täten luomaan myös vertaistukea omista lähtökohdistaan. Yhteistyön lisääminen paikallisten järjestöjen ja muiden toimijoiden kanssa on yksi mahdollisuus rakentaa toimivia vertaistuen verkostoja, joissa vapaaehtoiset voisivat tukea toisiaan mahdollisesti osana laajempaakin yhteisöä.

Monet tässä opinnäytetyössäkin esitellyt yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmien vertaistuen käytännöt eivät sellaisenaan olisi hyödynnettävissä Suomessa. Monissa maissa vapaaehtoisilla on paljon tehtäviä ja paljon vastuuta, kun taas Suomen pilottihankkeessa tai ylipäänsä suomalaisessa vapaaehtoistoiminnan kulttuurissa vapaaehtoisilla ei ole samanlaista määrää erilaisia vastuita. Suomen pilottihankkeessa vapaaehtoisia ei myöskään määrällisesti ole yhtä paljon kuin monissa muissa maissa, joissa yhteisölähtöinen kotoutuminen on laajaa ja vakiintunutta toimintaa eli yhtä laajat käytännöt eivät ainakaan tässä vaiheessa ole mahdollisia. Oleellisempaa onkin tehdä pienempiä kokeiluja ja pohtia matalan kynnyksen käytäntöjä, jotka olisivat helposti pilotoitavissa.

6 SUUNTAVIIVOJA VERTAISTUEN KEHITTÄMISELLE

Seuraavaksi hahmottelen tulosten pohjalta syntyneitä suuntaviivoja vertaistuen kehittämiselle. Suuntaviivat eivät ole yksityiskohtaisia kehittämisideoita, vaan ennemminkin laajempia hahmotelmia mahdollisista käytännöistä, joita pilottihankkeessa voisi kokeilla osana vapaaehtoisten vertaistuen vahvistamista ja laajentamista. Suuntaviivat jättävät tilaa yksityiskohtaisemmalle ja hankkeessa matkan varrella nousevien tarpeiden mukaiselle tarkemmalle käytäntöjen suunnittelulle.

Jotta vertaistuki juurtuisi osaksi toimintaa, on tärkeää luoda foorumeita eli esimerkiksi vertaistapaamisia, joissa vapaaehtoiset pääsevät säännöllisesti kohtaamaan ja jakamaan kokemuksiaan. Säännöllisiä vertaistapaamisia voisi mahdollisuuksien mukaan järjestää kasvokkain eri paikkakunnilla tai verkossa valtakunnallisesti. Ensimmäinen verkossa järjestettävä vertaistapaaminen järjestetään hankkeessa syksyllä 2024. Säännölliset tapaamiset, olivat ne sitten paikallisia tai valtakunnallisia, voivat tarjota mahdollisuuden verkostoitumiseen, vertaistukeen ja toisilta vapaaehtoisilta oppimiseen. Lisäksi vertaistapaamiset voivat toimia myös tilaisuuksina, joissa vapaaehtoiset voivat saada hankkeen puolelta ajankohtaista tietoa ja ohjausta toiminnan tueksi. Valtakunnalliset vertaistapaamiset, joissa eri alueilla toimivat vapaaehtoiset pääsevät kohtaamaan, voivat osaltaan muistuttaa yhteisistä tavoitteista ja vahvistaa yhteistä yhteisökummiuden identiteettiä.

Vaikka vertaistapaamisia järjestettäisiin säännöllisesti, ne eivät pysty vastaamaan siihen tarpeeseen, että vapaaehtoisilla olisi mahdollisuus myös spontaanimmin kohdata ja jakaa kokemuksia. Matalan kynnyksen vertaistuen muotona jonkinlainen verkkofoorumi voisi vastata tähän tarpeeseen. Verkkoalustalla tai keskusteluryhmässä vapaaehtoiset voisivat kohdata ja keskustella joustavasti omien aikataulujensa mukaan. Vapaaehtoisilla on yleensä myös erilaiset mahdollisuudet sitoutua yhteisiin tapaamisiin, joten tällainen erityisen matalan kynnyksen tuen muoto mahdollistaa vertaistuen myös kiireisten vapaaehtoisten arjessa. Joillakin alueilla vapaaehtoisilla on jo ollut käytössä paikallisia viestiryhmiä, mutta valtakunnallinen verkkoalusta tai viestintäkanava voisi myös olla kokeilemisen arvoinen käytäntö.

Mentorointi osoittautui useiden maiden esimerkkien pohjalta toimivaksi tavaksi tukea erityisesti uusia vapaaehtoisia. Suomen pilottihankkeessa laajemman mentorointiohjelman kehittäminen ei ehkä ole realistista, mutta mikäli toimintaa saadaan juurrutettua ja se jatkuu pidem-

pään, jolloin vapaaehtoisilla myös ehtii kertyä enemmän kokemusta toiminnasta, voisi mentorina toimiminen olla seuraava askel, kun vapaaehtoinen on toiminut jo jonkin aikaa yhteisökummina. Mentorit voisivat tarjota tukea, neuvoja ja inspiroivia esimerkkejä uusille vapaaehtoisille ja vapaaehtoisryhmille. Kaikki vapaaehtoiset yhteisökummit osallistuvat ennen toiminnassa aloittamista valmennukseen, jossa mentorit voisivat myös olla mukana kannustamassa uusia vapaaehtoisia, kertomassa omista kokemuksistaan ja tuomassa vapaaehtoisen näkökulmaa mukaan jo toiminnan alkuvaiheeseen. Mentoroinnissa voisi hyödyntää ja soveltaa esimerkiksi SPR:n aiemmin kehittämiä käytäntöjä.

Vapaaehtoiset voisivat olla mukana myös yhteisölähtöisestä kotoutumisesta viestimisessä kertoen aktiivisesti toiminnasta, jakaen kokemuksia ja tarinoita sekä esimerkiksi vastaamalla kiinnostuneiden kysymyksiin sosiaalisessa mediassa tai verkkosivuilla. Tällä tavalla vertaistukea voisi lähteä rakentamaan heti toiminnasta kiinnostuneiden vapaaehtoisten ensihetkistä lähtien. Muiden vapaaehtoisten näkeminen ”toiminnan kasvoina” voi myös madaltaa kynnystä osallistua ja innostaa uusia vapaaehtoisia mukaan. Toiminnassa mukana olevien vapaaehtoisten ja pakolaisten mukaan innostaminen yhteisölähtöisen kotoutumisen puolestapuhujiksi ja lähettiläiksi on joissakin maissa auttanut kasvattamaan toimintaa (Zanzuchi ym. 2023, 23).

Erityisesti paikallisesti vertaistuen kehittämisessä yhteistyön tiivistäminen kunkin paikkakunnan järjestöjen ja muiden yhteisöjen kanssa voisi olla kannattavaa, jotta vertaistuen muotoja saadaan räätälöityä myös paikallisten tarpeiden mukaisesti. Paikallisilla toimijoilla voi olla myös resursseja, joita hyödyntämällä yhteistyö voisi antaa vielä laajemmat verkostot vertaistuen rakentamiselle.

Koska yhteisölähtöistä kotoutumista on kehitetty ja toteutettu laajasti eri maissa, kansainväliset verkostot ja tiedonvaihto voisivat rikastuttaa vapaaehtoisten vertaistuen kehittämistä myös Suomessa. Yhteistyö voisi tarkoittaa esimerkiksi yhteisen tapaamisen tai koulutuksen järjestämistä eri maiden vapaaehtoisille. Koska yhteisölähtöisen kotoutumisen käytännöt ja vapaaehtoisten vastuut vaihtelevat maittain niin paljon, hedelmällisintä yhteistyö voisi olla esimerkiksi Ruotsin kanssa, jossa yhteisölähtöinen kotoutuminen ja vapaaehtoisten toiminta ovat rakenteiltaan hyvin samanlaisia kuin Suomessa.

Jotta käytäntöjä voi kehittää vastaamaan vapaaehtoisten aitoja tarpeita, tulisi niitä varten luoda myös rakenteet palautteenannolle ja seurannalle. Yksinkertaisimmillaan vapaaehtoisten pa-

lautetta vertaistuen toteutuksesta voisi kerätä palaute- ja arviointilomakkeilla, muita mahdollisuuksia voisivat olla esimerkiksi yhteiset arviointitapaamiset, joissa hyödynnettäisiin fasilitoituja keskusteluja tai työpajoja sekä vapaaehtoisten yksilölliset haastattelut vertaistuen kehittämisestä ja sen vaikutuksista. Säännöllisen palautteen avulla käytäntöjä voi muokata ja sopeuttaa joustavasti tarpeiden mukaisesti.

Tärkeä ja huomioitava seikka erilaisia tuen käytäntöjä kehitettäessä on, että osa vapaaehtoisista haluaa keskittyä vain perustehtäväänsä eikä välttämättä kaipaa lisätekemistä tai lisätukea tehtävään. Silloin tärkeää on vaalia vain vapaaehtoisen sitoutumista perustehtävään. Toinen huomioon otettava asia on, että käytäntöjen tulisi tarjota vapaaehtoisille nimenomaan lisätukea, ei lisäkuormitusta. Vertaistuen käytännöillä tulisi olla selkeät ohjeistukset ja tavoitteet, minkä lisäksi mahdollisuuksien mukaan valmennuksen sekä tuen ja materiaalien tarjoaminen vertaistukeen liittyvissä kysymyksissä voisi tukea vapaaehtoisia esimerkiksi mentoroinnissa. Myös palautteen kerääminen säännöllisesti voi auttaa kehittämään käytäntöjä, jotka ovat linjassa myös vapaaehtoisten omien resurssien kanssa.

Vertaistuen jatkuvuuden varmistaminen osana yhteisölähtöisen kotoutumisen juurruttamista on erityisen tärkeää pilottihankkeen ollessa ajallisesti rajattu. Vertaistuen käytännöt tulisi suunnitella niin, että vertaistuki mahdollistuisi osana toimintaa niissä puitteissa kuin mahdollista myös hankkeen päätyttyä. Tätä voisi osaltaan olla tukemassa esimerkiksi vakiintuneet rakenteet ja pilotoinnin aikana vahvistunut yhteistyö paikallisten toimijoiden kanssa. Paikallisten yhteisöjen ja järjestöjen resurssit, kuten tilat, ohjaus ja verkostot, voivat auttaa vakiinnuttamaan vertaistuen käytäntöjä ainakin alueellisesti.

6.1 Kehittämisehdotusten jalkauttaminen

Tämän opinnäytetyön tuloksia ja niiden pohjalta hahmoteltuja kehittämisehdotuksia tullaan hyödyntämään Suomen yhteisölähtöisen kotoutumisen pilotissa hankkeen viimeisen toimintavuoden eli vuoden 2025 aikana. Hankkeelta saadun palautteen mukaan opinnäytetyö tuo hankkeelle lisätyökaluja ja uusia näkökulmia vapaaehtoisten yhteisökummien tukemiseen. Opinnäytetyön ajoitus on myös onnistunut, sillä opinnäytetyön valmistumisen hetkellä hankkeessa on ehtinyt jo kertyä käytännön kokemusta yhteisökummitoiminnasta reilun vuoden verran. Kehittämisehdotuksia on siis mahdollista soveltaa jo kertynyttä tietoa ja kokemusta hyödyntäen, täsmällisesti hankkeen tarpeisiin vastaten.

Hankkeen alustavissa suunnitelmissa on järjestää viimeisen toimintavuoden aikana 2–3 valtakunnallista vertaistapaamista eri puolilla Suomea toimiville yhteisökummeille ja tapaamisissa on tarkoitus hyödyntää tämän opinnäytetyön materiaalia ja ideoita. Lisäksi opinnäytetyön näkökulmia voidaan myös laajemmin käyttää ja soveltaa vapaaehtoistoiminnan ja vertaistuen kehittämisessä hankkeen toimijoiden ja vapaaehtoisten kesken. Erityisesti vapaaehtoisten osallistaminen vertaistuen kehittämiseen ja arviointiin on tulevaa ajatellen tärkeää. Tämä varmistaa sen, että tukimuodot vastaavat vapaaehtoisten todellisia tarpeita tukien heidän motivaatiotaan, sitoutumistaan ja vapaaehtoistehtävässä kehittymistä.

Pilottihankkeen viimeisen toimintavuoden aikana hankkeessa kootaan yhteisölähtöisen kotoutumisen pilotoinnista myös loppujulkaisu. Yksi loppujulkaisun osioista tulee koskemaan yhteisökummitoimintaa ja tämän opinnäytetyön näkökulmia ja tuloksia tullaan hyödyntämään kyseisessä osiossa.

7 POHDINTA

Nykymaailmassa, jossa erilainen tekemisen tarjonta on moninaista ja toimijat joutuvat kilpailemaan ihmisten vapaa-ajasta, vapaaehtoistoiminnan vetovoiman ja mielekkyyden vahvistaminen on erityisen tärkeää. Vertaistuen rooli ammattituen rinnalla voi tässä vahvistamisessa olla keskeistä. Vapaaehtoistoiminta tarjoaa monille mahdollisuuden merkitykselliseen ja tavoitteelliseen vapaa-ajan tekemiseen, jonka kautta voi saada uusia kokemuksia ja oppia uusia asioita. Vertaistuen avulla vapaaehtoistoiminnassa voi muodostua yhteisöjä, joissa vapaaehtoiset saavat tukea, kehittävät taitojaan ja kokevat itsensä merkityksellisiksi osana suurempaa ryhmää, jolla on yhteinen tavoite. Vertaistuki ei ainoastaan tue yksittäisten vapaaehtoisten motivaatiota ja sitoutumista, vaan sillä on mahdollisuus tukea myös kestävän ja laadukkaan vapaaehtoistoiminnan rakentamista. Se voi toimia arvokkaana resurssina vapaaehtoistoimintaa tarjoavissa organisaatioissa auttaen vahvistamaan ja parantamaan sekä toiminnan vetovoimaa uusille vapaaehtoisille että toiminnan mielekkyyttä jo mukana oleville vapaaehtoisille.

Yhteiskunnalliset muutokset voivat nopeallakin aikataululla muuttaa vapaaehtoistoiminnan tarpeita, mikä on viime vuosina tullut näkyväksi esimerkiksi koronapandemian aikana. Vahva vertaistuki voi mahdollistaa joustavan ja yhteisöllisen reagoinnin näihin muuttuviin tarpeisiin erilaisissa vapaaehtoistoiminnan ympäristöissä. Vapaaehtoiset voivat vertaistuen avulla tukea toisiaan niin suuremmissa yhteiskunnallisissa muutoksissa kuin pienemmissä arkisissa haasteissa yhdessä uusiin tilanteisiin mukautuen ja yhdessä uusia tarvittavia taitoja oppien. Muutosten keskellä vertaistuen kautta rakentuva yhteisöllisyys voi myös toimia tärkeänä voimavarana, joka vahvistaa ryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta ja kykyä selviytyä.

Yksi suuri edessä oleva muutos tulevina vuosina on järjestö- ja vapaaehtoistoiminnan kenttään kohdistuvat rahoitusleikkaukset, jotka tulevat vähentämään vapaaehtoistoiminnan käytettävissä olevia resursseja. Vapaaehtoistoiminnan mahdollistaminen järjestöissä edellyttää työntekijöitä, jotka koordinoivat toimintaa, varmistavat sen jatkuvuuden ja tarjoavat vapaaehtoisille tarvittavaa tukea. Vaikka vertaistuki on merkittävä voimavara, se ei voi korvata työntekijöiden ammattimaista tukea, vaan sen tulee täydentää sitä. Vahvan vertaistuen rakentaminen työntekijöiden tarjoaman tuen rinnalle voi kuitenkin olla erityisen tärkeää resurssien vähentyessä, sillä se voi osaltaan auttaa turvaamaan vapaaehtoistoiminnan jatkuvuutta ja vaikuttavuutta. Vapaaehtoistoiminta ei pelkästään ylläpidä laajalti hyvinvointia monenlaisissa ympäristöissä, vaan se voi toimia myös monien haasteiden ennaltaehkäisijänä yhteiskunnassa. Vapaaehtoistoimintaa

ja sen käytäntöjä on siis pohdittava ja kehitettävä monipuolisesti, jotta tämä arvokas resurssi tulee säilymään yhteiskunnassa myös tulevaisuudessa.

Vertaistuen lukuisten hyötyjen rinnalla on tärkeää tunnistaa myös sen mahdolliset kääntöpuolet. Vapaaehtoisten liiallinen keskinäinen reflektio voi pahimmillaan aiheuttaa uupumista, asioiden vääristymistä tai jopa kuormittaa vapaaehtoisia siinä määrin, että vertaistuki ennemminkin heikentää heidän jaksamistaan vahvistamisen sijaan. Ilman riittävää organisaatiolta ja työntekijöiltä saatavaa tukea voi syntyä riski, että vapaaehtoiset joutuvat yksin kohtaamaan vaativia tilanteita, mikä voi vaikuttaa haitallisesti sekä heidän hyvinvointiinsa että kohderyhmän saaman tuen laatuun. Esimerkiksi haavoittuvassa elämäntilanteessa olevien, kuten pakolaisten, kanssa toimiessa riittämätön tuki voi johtaa esimerkiksi epäjohdonmukaiseen toimintaan tai jopa kohderyhmän traumojen uudelleen aktivoitumiseen (Fratzke & Dorst 2019, 9).

Vertaistuen käytännöissä tulisi olla selkeät rajat ja tukea tulisi vertaistuen lisäksi tarjota muilla tavoilla, myös yksilöllisellä tasolla, sillä kaikki vapaaehtoiset eivät välttämättä koe luontevaksi käsitellä haastavia tai herkkiä aiheita ja tunteita isommassa ryhmässä. Vapaaehtoisten yksilöllisten kokemusten, taitojen ja odotusten sekä tuen tarpeiden huomioiminen mahdollisuuksien mukaan järjestämällä joustavia ja monipuolisia tuen muotoja varmistaa sen, että jokainen voi osallistua ja kehittyä juuri heille sopivilla tavoilla.

Vapaaehtoistoiminnan kautta muodostuvat sosiaaliset yhteydet muiden vapaaehtoisten kanssa ovat kuitenkin keskeisessä asemassa vapaaehtoisten hyvinvoinnin vaalimisessa (Stuart ym. 2020, 54). Hyvin järjestettynä vertaistuki voi siis olla merkittävä vapaaehtoisten hyvinvoinnin edistäjä. Vapaaehtoisten hyvinvoinnin tulisi vapaaehtoistoiminnassa olla kivijalka, jonka päälle kaiken muun toimintaan liittyvän tulisi rakentua, jotta vapaaehtoiset pystyvät toimimaan kaikin puolin kestävästi sekä vastaamaan toiminnan tavoitteisiin ja kohderyhmän tarpeisiin.

Kuten Harju (2019, 27) toteaa, ”vapaaehtoisuus antaa välineen ideoiden, unelmien ja paremman huomisen toteuttamiseen”. Vapaaehtoistoiminnasta tekee kuitenkin samanaikaisesti sekä vahvaa että haurasta sen syvin ydin eli vapaa tahto (Pessi & Oravasaari 2010, 176). Jotta vapaaehtoistoiminta voisi haurauden sijaan säilyä vahvana ja pitkäkestoisena muutosvoimana, on tärkeää panostaa vapaaehtoisten motivaation ja sitoutumisen tukemiseen sekä luoda käytäntöjä, jotka vahvistavat vapaaehtoisyhteisöjen yhteenkuuluvuutta ja kestävyyttä.

7.1 Opinnäytetyöprosessin evaluointi

Opinnäytetyöprosessi on ollut sekä monivaiheinen että opettavainen matka. Jo alkuvaiheessa opinnäytetyön tekemistä minulla oli tarkka kuva siitä, miten haluan kerätä aineistoa, mutta prosessin aikana jouduin soveltamaan tätä suunnitelmaa kohdatessani haasteita aineiston kasaan saamisessa. Ajatuksenani oli syventää tekemääni benchmarkingia useammalla kansainvälisen toimijan asiantuntijahaastattelulla, mutta haastatteluiden saaminen osoittautui vaikeaksi. Lisäksi toiveenani oli saada kehittämistyössä näkyviin pilottihankkeessa mukana olevien vapaaehtoisen näkemykset ja tarpeet, mutta en saanut suunnittelemaani yhteisölliseen ideointiin mukaan vapaaehtoisia.

Aineistonkeruun haasteet vaikuttivat siihen, että aineisto jäi myös aiottua suppeammaksi ja pintapuolisemmaksi. Useamman asiantuntijahaastattelun kautta aineistoon olisi syntynyt monipuolisuutta ja mahdollisuutta vertailuun. Useilla haastatteluilla vertaistuen käytäntöihin ja kehittämiseen olisi saanut mukaan myös enemmän arvioivaa näkökulmaa, joka olisi tuonut aineistoon lisää syvyyttä. Erityisen tärkeää kehittämistyön kannalta olisi ollut saada mukaan vapaaehtoisten näkökulmaa. Ideoinnin soveltaminen hankkeen työntekijöiden kanssa onnistui lopulta hyvin, mutta aikataulujen takia ideointi jäi yhteen tapaamiseen. Pitkäjänteisempi työskentely ideoinnin parissa ja ainakin toisen ideointitapaamisen järjestäminen edeltävän pohjalta olisi voinut tuottaa vielä hedelmällisemmän lopputuloksen.

Suppean aineiston takia opinnäytetyössä syntyneistä tuloksista ei voi tehdä laajoja johtopäätöksiä. Opinnäytetyö tarjoaa silti tärkeää tietoa ja näkökulmia vapaaehtoisten vertaistuen kehittämiseen liittyen. Valitut menetelmät toimivat myös opinnäytetyön tavoitteisiin nähden hyvin ja rakensivat aineistosta kansainvälisistä esimerkeistä Suomen kontekstiin kulkevan kokonaisuuden. Opinnäytetyössä esitellyt käytännönläheiset mallit ja näkökulmat eivät rajoitu vain yhteisölähtöiseen kotoutumiseen, vaan ne ovat sovellettavissa monenlaisissa vapaaehtoistoiminnan ympäristöissä, joissa halutaan vahvistaa vapaaehtoisten keskinäistä tukea.

LÄHTEET

Alastalo, Marja & Åkerman, Maria & Vaittinen, Tiina 2017. Asiantuntijahaastattelu. Teoksessa Matti Hyvärinen & Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 214–232.

Alastalo, Marja & Vuori, Jaana 2021. Dokumentit. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 21.5.2024. https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/dokumentit/

Church World Service 2024. Refugee Welcome Collective. Opportunities to Engage. Viitattu 16.4.2024. https://refugeewelcome.org/engage/

Community Refugee Sponsorship Australia 2021. Group Mentorship Program. Evaluation Report. Viitattu 16.4.2024. https://refugeesponsorship.org.au/wp-content/uploads/2021/09/GMP-Evaluation-Report_FINAL_2021-08-26.pdf

Community Refugee Sponsorship Australia 2024. Training for community groups. Viitattu 16.4.2024. https://refugeesponsorship.org.au/what-we-do/training/

Fields, Marion 2013. Järjestömuotoista vertaisoppimista vapaassa sivistystyössä: tapaus opintokerhot. Aikuiskasvatus 33, nro 2/2013. Viitattu 5.6.2024. https://journal.fi/aikuiskasvatus/article/view/94038

Fratzke, Susan & Dorst, Emma 2019. Volunteers and Sponsors: A Catalyst for Refugee Integration? Migration Policy Institute. Viitattu 27.2.2024. https://www.migrationpolicy.org/research/volunteers-sponsors-refugee-integration

Global Refugee Sponsorship Initiative 2022a. What is Community Sponsorship? Viitattu 14.2.2024. https://refugeesponsorship.org/what-is-community-sponsorship/

Global Refugee Sponsorship Initiative 2022b. Building Blocks of Community Sponsorship. Guidebook and Planning Tools based on Canada's model and emerging programs around the world. Viitattu 13.2.2024. https://refugeesponsorship.org/resource-directory/grsi-guidebook/

Gray, Debra & Stevenson, Clifford 2019. How can 'we' help? Exploring the role of shared social identity in the experiences and benefits of volunteering. Journal of Community & Applied Social Psychology 30(1). Viitattu 19.2.2024. https://www.researchgate.net/publication/337448789

Harju, Aaro 2019. Vapaaehtoisuuden filosofia. Teoksessa Sini Hirvonen & Satu Puolitaival (toim.) Vapaaehtoistoiminnan arvo. Kansalaisareenan julkaisuja 2/2019, 18–27. Viitattu 26.3.2024. https://kansalaisareena.fi/wp-content/uploads/2019/12/Vapaaehtoistoiminnan_arvo_PageView_WEB.pdf

Harju, Aaro 2020. Pohjoismaat erottuvat vapaaehtoistyössä. Viitattu 12.3.2024. https://kansalaisyhteiskunta.fi/tietopankki/pohjoismaat-erottuvat-vapaaehtoistyossa/

Hoffrén, Jukka 2023. Vapaaehtoistoiminnan merkitys hyvinvoinnille Suomessa. Viitattu 5.3.2024. https://kansalaisareena.fi/wp-content/uploads/2023/05/Vapaaehtoistyon-arvo-Suomessa_laskelma_2023_Jukka-Hoffren.pdf

Humak 2024. Yhteisölähtöinen kotoutuminen. Viitattu 13.2.2024. https://www.humak.fi/hankkeet/yhteisolahtoinen-kotoutuminen/

Kansalaisareena ry 2022. Aloittavan vapaaehtoistoiminnan koordinaattorin opas. Viitattu 12.3.2024. https://kansalaisareena.fi/aloittavan-vapaaehtoistoiminnan-koordinaattorin-opas/

Kuula, Arja 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kuuluvainen, Salla 2015. Vapaaehtoistyön johtaminen. Helsinki: Sivistysliitto Kansalaisfoorumi SKAF ry.

Löfgren, Erika 2024. Community sponsorship in the Nordic countries. Meet a local. A Nordic model of community sponsorship for refugees -webinaari, 6.3.2024.

Martela, Frank & Jarenko, Karoliina 2014. Sisäinen motivaatio. Tulevaisuuden työssä tuottavuus ja innostus kohtaavat. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 3/2014. Viitattu 26.3.2024. https://www.xamk.fi/wp-content/uploads/2020/03/sisainen-motivaatio.pdf

Matikainen, Johanna 2023. Suullinen tiedonanto 28.11.2023.

Meijeren, Maikel & Lubbers, Marcel & Scheepers, Peer 2023. Assessing the 'Why' in Volunteering for Refugees: Exploring Volunteer Motivations. Viitattu 26.3.2024. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10212218/

Mikkonen, Irja & Saarinen, Anja 2018. Vertaistuki sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tietosanoma.

Pessi, Anne Birgitta & Oravasaari, Tomi 2010. Kansalaisjärjestötoiminnan ytimessä. Tutkimus RAY:n avustamien sosiaali- ja terveysjärjestöjen vapaaehtoistoiminnasta. Raha-automaattiyhdistys, avustustoiminnan raportteja 23. Viitattu 26.2.2024. https://docplayer.fi/297900-Kansalaisjarjestotoiminnan-ytimessa.html

Phillimore, Jenny & Reyes, Marisol 2019. Community Sponsorship in the UK: from application to integration. Formative evaluation. Institute for Research into Superdiversity, University of Birmingham. Viitattu 16.4.2024. https://www.birmingham.ac.uk/documents/college-social-sciences/social-policy/misc/cs-uk-iris-june-2019.pdf

Phillimore, Jenny & Reyes Soto, Marisol 2020. Motivating and sustaining Community Sponsorship Volunteers. University of Birmingham & Institute for Research into Superdiversity. Viitattu 27.2.2024. https://research.birmingham.ac.uk/en/publications/pb4-motivating-and-sustaining-community-sponsorship-volunteers

Phillimore, Jenny & Reyes Soto, Marisol & D'Avino, Gabriella & Nicholls, Natasha 2021. "I have Felt so Much Joy": The Role of Emotions in Community Sponsorship of Refugees. Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations 2022, volume 33, 386–396. Viitattu 27.2.2024. https://link.springer.com/article/10.1007/s11266-021-00349-3

Puolitaival, Satu & Porthén, Anne & Salmela, Marjo 2022. Opas vapaaehtoisten hyvinvointiin. Kansalaisareenan julkaisuja 2/2022. Viitattu 19.2.2024. https://kansalaisareena.fi/opas-vapaaehtoisten-hyvinvointiin/

Reset 2024. Networking events. Viitattu 16.4.2024. https://training-resetuk.org/

Riikonen, Satu 2024. Yhteisölähtöinen kotoutuminen – yhteisöön kuuluminen on ihmisen perustarve. Blogikirjoitus 27.3.2024. Viitattu 8.4.2024. https://www.humak.fi/harticlet/yhteisolahtoinen-kotoutuminen-yhteisoon-kuuluminen-on-ihmisen-perustarve/

Rochester, Colin & Paine, Angela Ellis & Howlett, Steven 2010. Volunteering and Society in the 21st Century. Lontoo: Palgrave Macmillan.

Ruohonen, Sinikka 2022. SWOT-analyysi. Viitattu 8.10.2024. https://www.muotoilu.info/index.php/tutkiva-muotoilu/menetelmat/swot-analyysi/

Schmidt, Theresa 2024. Your interview request. Email noora.kiiski@humak.fi 21.5.2024.

Share Network 2022. Monitoring and Evaluation of Community Sponsorship Programmes in Europe: First Lessons Learned. Viitattu 16.4.2024. https://migrant-integration.ec.europa.eu/library-document/monitoring-and-evaluation-community-sponsorship-programmes-europe-first-lessons_en

Sponsor Refugees 2024a. Community Sponsorship Champions. Viitattu 16.4.2024. https://www.sponsorrefugees.org/what-we-do/lead-sponsor/community-sponsorship-champions/

Sponsor Regufees 2024b. Lunch & Learn. Viitattu 16.4.2024. https://www.sponsorrefugees.org/what-we-do/lead-sponsor/lunch-learns/

Sponsor Refugees 2024c. Community Sponsorship Awards. Viitattu 10.6.2024. https://www.sponsorrefugees.org/what-we-do/community-sponsorship-awards/community-sponsorship-awards/

Strömmer, Päivi 2005. Vertailukehittäminen: virtuaalikypärä nimeltä benchmarking. Teoksessa Riitta Seppänen-Järvelä (toim.) Vertaismenetelmät kehittävän arvioinnin välineinä. Helsinki: Stakes, 55–64. Viitattu 24.3.2024. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77163/vertaismenetelmat.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Stuart, Joanna & Kamerāde, Daiga & Connolly, Sara & Paine, Angela Ellis & Nichols, Geoff & Grotz, Jurgen 2020. The Impacts of Volunteering on the Subjective Wellbeing of Volunteers: A Rapid Evidence Assessment. What Works Centre for Wellbeing & Spirit of 2012. Viitattu 19.2.2024. https://whatworkswellbeing.org/wp-content/uploads/2020/10/Volunteer-wellbeing-technical-report-Oct2020-a.pdf

Suomen Punainen Risti 2022. Yhteisölähtöisen kotoutumisen pilotti, hankekuvaus 9.6.2022. Ei julkaistu.

Suomen Punainen Risti 2023. Yhteisölähtöinen kotoutuminen. Viitattu 13.2.2024. https://www.punainenristi.fi/tyomme/apua-maahanmuuttaneille/yhteisolahtoinen-kotoutuminen/

Syrjänen, Kaisli 2017. Vapaaehtoisten työnohjauksesta apua toimijoiden tukemiseen ja innostamiseen. Teoksessa Lari Karreinen & Maria Halonen & Meri Tennilä (toim.) 10 askelta parempaan vapaaehtoistoimintaan. 3. painos. Helsinki: Vihreä Sivistysliitto ry, 121–127.

Terveyskylä 2023. Mitä on vertaistuki? Viitattu 18.10.2024. https://www.terveyskyla.fi/vertaistalo/tietoa-vertaistuesta/mita-on-vertaistuki

The Open Community 2024a. About the Open Community. Viitattu 17.6.2024. https://theopen-community.ie/about-the-open-community/

The Open Community 2024b. National Peer Support Network. Viitattu 16.4.2024. https://theopencommunity.ie/national-peer-support-network/

THL 2024. Vapaaehtoistoimintaa järjestämällä ja tukemalla voidaan lisätä osallisuutta. Viitattu 2.5.2024. https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-edistamisen-mallit/vapaaehtoistoimintaa-jarjestamalla-ja-tukemalla-voidaan-lisata-osallisuutta

Toikko, Timo & Rantanen, Teemu 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere University Press. Viitattu 5.4.2024. https://trepo.tuni.fi/handle/10024/100802

Turtiainen, Kati 2024. Yhteisölähtöinen kotoutuminen meillä ja maailmalla. Yhteisölähtöisen kotoutumisen webinaari, 12.3.2024.

Turtiainen, Kati & Sapir, Henna 2021. Yhteisölähtöisen kotoutumisen mahdollisuudet Suomessa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:30. Viitattu 14.2.2024. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163151

UNHCR 2024a. Community sponsorship programmes. Viitattu 13.2.2024. https://www.unhcr.org/neu/about/our-work-community-sponsorship-programmes

UNHCR 2024b. Community sponsorship. Viitattu 13.2.2024. https://www.unhcr.org/community-sponsorship

Valliluoto, Sari 2014. Vapaaehtoistoiminnan mahdollisuuksista ja esteistä. Kilpailu- ja kuluttajaviraston selvityksiä 4/2014. Viitattu 29.5.2024. https://www.kkv.fi/uploads/sites/2/2021/11/2014-kkv-selvityksia-4-2014-vapaaehtoistoiminta.pdf

Yeung, Anne Birgitta 2020. Tärkein motiivi on auttamisen halu. Viitattu 4.6.2024. https://kansalaisyhteiskunta.fi/tietopankki/tarkein-motiivi-on-auttamisen-halu/

Zanzuchi, María Belén & Dumann, Nadja & Tissot, Florian & Skodo, Admir 2023. Attracting, Retaining, and Diversifying Sponsors for Refugees in Community Sponsorship Programmes. Migration Policy Institute. Viitattu 27.2.2024. https://www.migrationpolicy.org/research/attracting-retaining-community-sponsorship

LIITTEET

Liite 1. Runko asiantuntijahaastatteluun

Tausta

Kertoisitko lyhyesti työnkuvastasi organisaatiossa?

Millä tavoin olet ollut mukana kehittämässä vapaaehtoistoimintaa yhteisölähtöisessä kotoutumisessa?

Vertaistuen käytännöt

Millaisia käytäntöjä olette kehittäneet edistämään vapaaehtoisten vertaistukea yhteisölähtöisessä kotoutumisessa?

Miten näitä käytäntöjä on integroitu osaksi yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmaa?

Ovatko kehitetyt käytännöt paikallisia vai valtakunnallisia?

Onnistumiset ja haasteet

Mitkä kehitetyistä käytännöistä ovat osoittautuneet erityisen toimiviksi? Mitkä tekijät ovat olleet keskeisiä toimivuuden kannalta?

Mitkä ovat olleet suurimmat haasteet näiden käytäntöjen toteuttamisessa? Miten näitä haasteita on pyritty ratkaisemaan?

Vaikutukset

Millaisia mahdollisia vaikutuksia olette havainneet vapaaehtoisten välisellä vertaistuella olevan vapaaehtoisten motivaatioon ja sitoutumiseen?

Millä tavoin vertaistuki voi auttaa vapaaehtoisia kehittämään tarvittavia taitoja ja osaamista vapaaehtoistehtävässään?

Mahdollisia muita havaittuja vaikutuksia tai palautetta?

Lopuksi

Millaisena näette vapaaehtoisten välisen vertaistuen kehittämismahdollisuudet yhteisölähtöisen kotoutumisen kontekstissa? Mitkä olisivat avainasioita, joiden avulla vapaaehtoisten välistä vertaistukea voitaisiin vahvistaa ja edistää?

Tuleeko mieleesi vielä jotakin lisättävää aiheeseen liittyen?

Liite 2. Yhteisöllisen ideoinnin materiaali

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Virittäytyminen:
toivelistatekniikka

Jos ei olisi mitään esteitä tai rajoitteita,
millaista vertaistukea
yhteisölähtöisen kotoutumisen vapaaehtoisille voitaisiin kehittää?

Linkki Padletiin chatissa!

KANSAINVÄLISET ESIMERKIT

Miten vapaaehtoisten vertaistukea on kehitetty muiden maiden yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmissa ja projekteissa?

MENTOROINTI

- Ryhmämentorit
  - Kokeneemmat vapaaehtoiset tai vapaaehtoisryhmät tukevat uusia vapaaehtoisryhmiä
  - Ideoiden, neuvojen ja kokemusten jakamista
  - Tiedon antamista paikallisista kontakteista
  - Kannustusta ja ohjausta haastavissa tilanteissa
- Aihementorit
  - Asiantuntemus ja osaaminen jostakin pakolaisten tukemiseen liittyvästä teemasta
  - Asiantuntemuksen jakamista esimerkiksi erilaisissa vapaaehtoisten tilaisuuksissa
  - Vapaaehtoisten toimintaa hyödyntävien materiaalien kokoamista

VERTAISTUELLISET TAPAAMISET

- Säännöllisesti järjestettäviä tapaamisia, joiden tavoitteena luoda yhteyksiä eri vapaaehtoisryhmien välille ja tarjota tilaisuus jakaa kokemuksia, toimivia käytäntöjä ja muuta vapaaehtoisten asiantuntemusta
- Paikallisesti tai verkossa valtakunnallisesti
- Communities of practice: säännölliset tapaamiset eri rooleissa / eri vaiheissa toimiville vapaaehtoisille
  - esim. ryhmää johtavat vapaaehtoiset, aloittelevat vapaaehtoisryhmät...
  - tuen & tiedon jakaminen, erilaisten materiaalien kehittäminen

OPPIMISTA TUKEVAT VERKOSTOITUMIS-TAPAHTUMAT

- Tyypillisesti verkossa järjestettäviä webinaareja, joissa etukäteen sovittu teema
- Alustus jostakin teemasta yhteisölähtöisen kotoutumisen organisaatiolta tai muulta kotoutumisen asiantuntijaorganisaatiolta
- Tilaa keskustelulle, kysymyksille, yhteiselle pohdinnalle ja verkostoitumiselle
- Tapahtumien teemat muodostuvat vapaaehtoisten tarpeiden pohjalta
  - Esimerkiksi kulttuurienvälinen viestintä, työllistymisen tukeminen, traumainformoitu työote, yhteistyö paikallisten viranomaisten ja muiden toimijoiden kanssa...

VERKKO-FOORUMIT

- WhatsApp-ryhmät
- Facebook-ryhmät
- Verkkoalustat, sisältönä mm.
  - mahdollisuus keskusteluun ja vapaaehtoisten keskinäiseen tiedon jakamiseen
  - ajankohtaista tietoa yhteisölähtöiseen kotoutumiseen liittyen
  - kootusti tukimateriaalia vapaaehtoistehtävän tueksi
  - tallenteet aiemmin järjestetyistä koulutuksista

KEHITTÄMIS- JA OHJAUSRYHMÄT

- Kehittämis- ja ohjausryhmiä, joiden tavoitteena yhdessä muiden vapaaehtoisten ja yhteisölähtöisen kotoutumisen ammattilaisten kanssa kehittää ja kasvattaa yhteisölähtöisen kotoutumisen ohjelmia
- Eri aihepiireihin liittyviä kehittämistilaisuuksia, dokumenttien ja arviointivälineiden kehittämistä

- Community sponsorship champions: vapaaehtoisia, jotka levittävät tietoisuutta yhteisölähtöisestä kotoutumisesta
  - puhuminen erilaisissa tilaisuuksissa
  - toiminnan esittely mahdollisille uusille vapaaehtoisille
  - kokemusten jakaminen mediassa

KANSAINVÄLINEN YHTEISTYÖ

- Tiedonvaihtoa ja vertaistukea kansainvälisesti eri maiden ohjelmien / projektien välillä
- Esimerkkicase: Irlanti ja Portugali
  - yhteisölähtöisessä kotoutumisessa alkuvaiheessa olevat portugalilaiset vapaaehtoiset ja ammattilaiset matkustivat Irlantiin tapaamaan ammattilaisia ja kahta vapaaehtoisryhmää EU-rahoitteisesti
- Haastattelussa asiantuntijat nostivat tulevaisuuden kehittämismahdollisuuksien osalta esiin kansainvälisen vertaistuen mahdollisuuksien kartoittamisen ja laajentamisen

JUHLA-TILAISUUDET

- Yhteisölähtöistä kotoutumista juhlistavat valtakunnalliset tilaisuudet
- Mukana olevien kiittäminen
- Mahdollisuus eri puolilla maata toimivien kohtaamiselle ja verkostoitumiselle
- Yhteisölähtöiseen kotoutumisen liittyvien tarinoiden ja kokemusten jakaminen

VERTAISTUEN VAIKUTUKSISTA

- Mahdollisuus yhdessä vaikuttaa toimintaan ja kehittää sitä on lisännyt vapaaehtoisten aktiivisuutta
- Kokeneille vapaaehtoisille mahdollisuus tukea uudempia vapaaehtoisia ja jakaa tietämystään on ollut merkittävä motivaation ja sitoutumisen vahvistaja
- Vertaistuki tukenut etenkin uusien vapaaehtoisten jaksamista ja hyvinvointia
- Syrjäseuduilla toimiville vapaaehtoisille verkkotapaamiset ovat vähentäneet yksinäisyyden tunnetta toiminnassa
- Yhteyden tunne muihin, kommunikaatio ja yhteisöllisyyden muodostuminen ovat vähentäneet vapaaehtoisten riittämättömyyden tunnetta

YHTEINEN KESKUSTELU

Millaisia ajatuksia kansainvälisistä esimerkeistä heräsi?

- Mikä herätti eniten kiinnostusta?
- Mikä esimerkki tuntui erityisen sovellettavalta Suomen kontekstiin?
- Miten esimerkkejä voisi hyödyntää Suomen pilottihankkeessa?

SWOT-analyysi

Vahvuuksien, heikkouksien,
mahdollisuuksien ja uhkien tarkastelu
vertaistuen kehittämisessä

Linkki Padletiin chatissa!

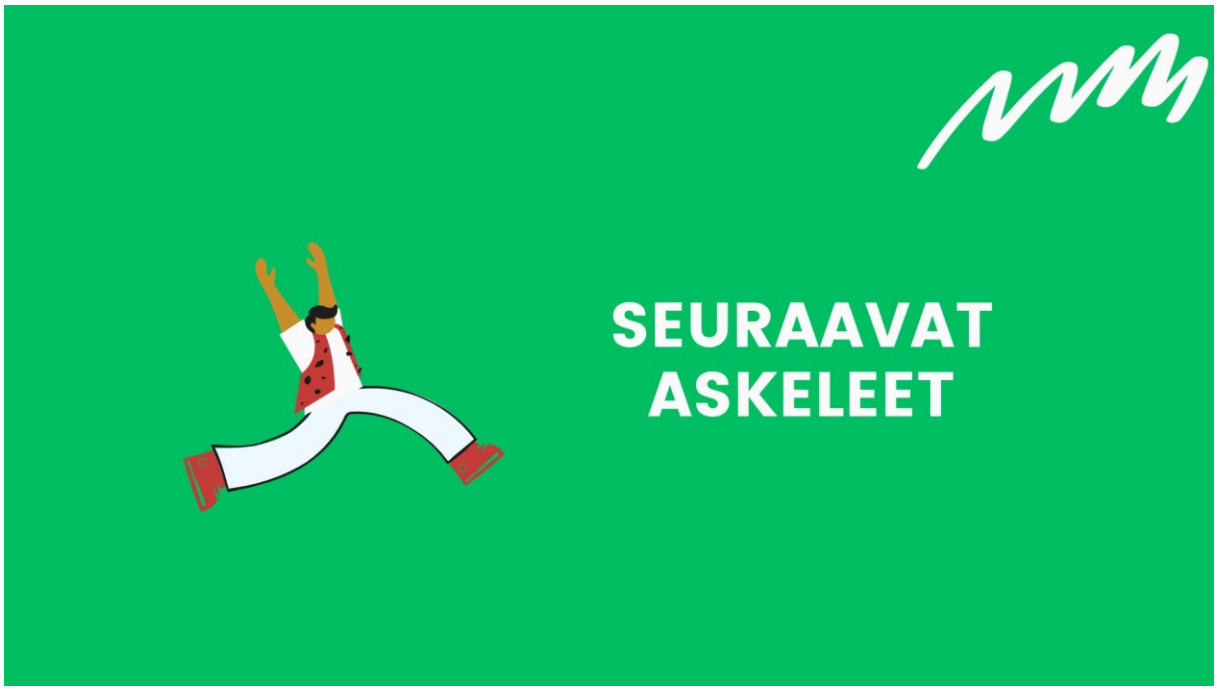
SEURAAVAT
ASKELEET

KIITOS
OSALLISTUMISESTA!